

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

A

1012

SILHOUETTER

KIELER

**Library
of the
University of Wisconsin**

BEQUEST OF
JULIUS EMIL OLSON
1858 - 1944
PROFESSOR OF SCANDINAVIAN
1884 - 1930

A
1012

Julius E. Olson

Sept. 1890.

✓
LAURA KIELER:

SILHOUETTER.

ODENSE

MILØSKE BOGHANDELS FORLAG

MILØSKE BOGTRYKKERI

1887.

Ret til oversættelse forbeholdes.

A
1012

622913

60

Indhold.

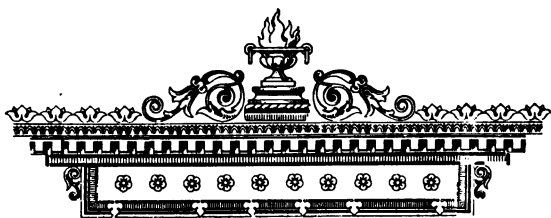
	Side.
I. Henrik Ibsen i København	1
II. Bjørnstjerne Bjørnson og Peterskirken i Rom	19
III. Zacharias Topelius	39
IV. Fru Jerichau	61
V. Louise Michaeli	74
VI. Camilla Collett.	87
VII. Ole Toksværd Tuxen	116

31047 Camilla Collett

I.

Henrik Ibsen i København.

Ibsen i København!

Jeg kender ingen større modsætninger end Ibsen og København. Jeg véd knapt nogen af Evropas hovedstæder — Paris, Wien måske undtagen —, i hvilken Henrik Ibsens skikkelse i følge naturens orden må stå så isoleret for sig, så ejendommelig fremmed, afstikkende som i København.

De spørger: hvorfor? Ganske simpelt hen, fordi han er en fuldblods nordmand. Og hvis De vil gå mig skarpere på klingen, — nu vel! Der gives en floskel, for tiden så udtværet og komisk, at den snart er bleven en umulighed.

Ikke desto mindre vil jeg vove forsøget og i dette tilfælde tillade mig at benytte den. »Hugget ud af granit!« »Hugget ud af Norges fjælde«, hvor »Dovregubben« fra Arilds tid af har haft sin residens!

Med stenens kantede omrids, med stenens kolde hårdhed vankede han om her i den livlige færdsel på Københavns gader, sad i parkettet i det kongelige theater, stod ved bordet i gildet i studentersamfundet med glasset i hånden, ombølget af »russernes« vivat-råb, af danskernes lette, sprudlende veltalenhed, medens de oratoriske fyrværkeriraketter knaldede ham om ørene. Selv stammende, forlegen, søgende efter ordet, sandhedskærlig afvisende, hvad der var ham for meget!

Farligt lige over for en mand som Henrik Ibsen at komme med smiger, at sige mere, end hvad man senere kan og vil stå ved. Sér I ikke det ironiske, neppe mærkelige smil om hans mund?

I Norge frabad han sig æren af tvende fakkeltog. Han er for nøgtern, for sky lige over for ovationer.

Tilvise: en nordmand mellem dansker. En nordmand så lidt dansk som vel muligt, en nordmand, i hvis slægt man skulde forsværge, der nogen sinde kunde have rullet en eneste dråbe dansk blod. Jötulen selv, der var trådt frem af fjældet og havde begivet sig ud på en Danmarks-fart!

Og dog — når man så' ham her, stræng, tilknappet og tavs, så ægte norsk, slog det pludselig ned i én som et lyn:

Denne nordmand havde i tre og tres hjærte for »en broder i nød«. Med indignationens liden-skab tilråbte han nordmænd som svenskere:

»Min bro'r, hvær blev du af?«

Derfor — om ikke for andet — vil Danmark altid stå i taknemmelighedsgæld til Henrik Ibsen. Vistnok har Danmark krav på hans erkendtlighed fra den tid, da han selv var i nød, og Norge var ham en hård moder, men lige meget! Hvor meget man end vil holde hænderne for ørene: fra tre og tres af vil råbet ubønhørligt, dømmende blive ved at lyde fra slægt til slægt:

»Min bro'r, hvor blev du af?«

Det er Henrik Ibsens røst.

»Hvert stormsuk, som i Norge går
langs li fra Danmarks hav,
dig spørgende med rædsel slår:
Min bro'r, hvor blev du af?
Jeg stred en livsens strid for nord;
mit hjemland blev en grav;
jeg spejded' over bælt og fjord
forgæves dine snekkers spor,
min bro'r, hvor blev du af?

Det var en drøm. Vågn stærk og kæk
fra folkesøvn til dåd!
En bro'r i nød! Hver mand på dæk;
her gælder rappe råd!

End kan det stå i saga slig:
dansk, dansk er Thyras vold.
End Dannebrog's forrevne flig
kan over Nordens fremtid rig
slå ud sin røde fold!«

Har den nordiske enhedstanke, den skandinaviske

idé, nogen sinde givet sig luft som i dette digt?
I digtet til Frederik den 7des minde?

Aldrig! Og derfor drev den samme broderhånd
Henrik Ibsen til at sætte Karl den 15de en
mindesten »Uden navn« :

»Til den ridderligste sender
jeg som krans et navnløst digt.
Jeg forstår, hvor sværdet brænder,
rustent, i de bundne hænder.

Arme, kongelige fugl!«

I december 1870 kom ballonbrevet til
Stockholm, til fru Limnéll.

Der var stort selskab den aften i hendes hus.
Jeg var netop hendes gæst, og som den eneste til-
stedeværende norsk, blev jeg anmodet om at læse
ballonbrevet højt.

Det var en let sag. Ibsens håndskrift er sirlig,
præntet.

Jeg glemmer ikke så let, hvilket indtryk det
gjorde på de tilstedeværende svenskere, da vi kom
til digtets ene linje:

»Husk på Dybbøls faldne helte!«

De stod tavse, alvorlige i den oplyste salon.
De anede noget stort, der med hensyn til tids-
afstanden var dem lige ind på livet.

Det gør mig ondt, Henrik Ibsen i korrekturen
forandrede det til:

»Kongedybets muntre helte«.

Kongedybet er så ofte bleven besunget, medens Dybbøls forsvarere —

Nu, i »Historisk månedsskrift«, juniheftet 1885, tillod jeg mig at antage, at i Dybbøl skanser blev i alt fald enkelte af Ibsens ideale fordringer så nogenlunde honorerede. Under alle omstændigheder har han en gang regnet dem til det, der kan

»fremad leve,
som en digters sang kan hæve«.

Men de anekdoter, der blev givne til bedste i løbegravene ved Dybbøl, dem vil Ibsen ikke kunne forstå. Franskmændenes og danskernes natur at kunne gå i døden — nu ja, med en vittighed — en livsfrisk latter, kan nordmanden i det hele taget ikke fatte. Det er hans natur en gåde.

Til Øresund er Ibsens navn knyttet ved ufor-glemmelige bånd. Det Øresund, hvor han selv i ånden så fru Hejbergs glansroller, én for én som en samlet flåde passere revue:

»Bundet til en nat ved sundet —«.

En ensom mand!

Han kalder sig selv således, og andre kalder ham således.

En mand, der flytter milepælene længere og længere ud og står på vagt, spejdende efter solens

opgang. Så snart han bliver indhentet, viger han sky tilbage og kæmper sig længere ud på vidderne over »stenrøse og urder«. Han venter ikke for at se, om de andre følger efter.

En pionér, der er foran sin tid, og derfor altid må stå alene! Han hæver banneret, går frem over højfjældet, peger ud i det fjærne og råber: »Excelsior!«

Man kunde blot ønske den utrættelige vandrer, at han imellem vilde unde sig nogle øjeblikkes rast og se sig tilbage for at forvise sig om, hvor langt stykke vej der dog er tilbagelagt. Det vilde tage en del af bitterheden ud af hans sind. Men i Spielhagens »Reih' und Glied« vil han ikke blive indrulleret.

Henrik Ibsen kan ikke følge i sluttet trop. Han ser fremtidskolonnerne rykke frem! Han trækker sig tilbage. — Altid foran! — Med andre ord, det vil sige med bibelens ord: »Den, som lægger hånden på ploven og ser sig tilbage — — —«.

Ganske vist en nordmand fra top til tå, men en nordmand, i hvem der ikke findes humbug, heller ikke Per Gynts brovten.

En nordmand, der tilmed har så megen selvkritikens angst for at gøre sig latterlig, at den næsten kunde kaldes dansk.

Ganske vist en ensom mand, en forsigtig mand, der, så snart talen falder på levende personer, fornemlig på hans samtidige blandt kunstnerne, øjeblikkelig knapper sin frak igen lige til halsen og sidder der foran en, utilgængelig, fåmælt, lader kun

de højst nødvendige ord slippe over de tæt sammenpressede læber.

Men så snart man nævner idéerne, de store døde, — kalder man ham så for en indesluttet mand, så kender man ham ikke.

Jeg erindrer vel den københavnske selskabsverdens skuffelse, da fru Hejberg for en del år siden indbød den på Henrik Ibsen.

Ibsen gik om mørk og »stur« og sagde ikke et ord. Det var just ikke interessant, det var tilmed kedeligt.

En tid efter fik fru Heiberg sendende fra Dresden sit bekendte rimbrev.

Oprigtig talt! Når den store digter er hjemme hos sig selv, sidder rigtig hyggelig og lunt og har en eller to—tre om sig, som han kender, nærer sympathi for og NB. tror, det vil sige: ingen mistanke har til, at de på en eller anden måde vil tage ham til indtægt, da kan denne tavse mand, for hvem ordet ikke falder let, pludselig blive vel-talende.

Jeg har to gange set ham på sin vis oprømt, entusiastisk. Den ene gang, da »Kongsæmnerne« var bleven opført i Berlin og han havde været hertugen af Meiningens gæst; den anden gang, nogle år tidligere, var i Dresden efter Suezkanalens åbning.

Enhver véd, at Henrik Ibsen var en af den ægyptiske vicekonges æresgæster.

Til mine mange minder hører sommeraftenerne

i Königsbrücker-strasze, da han begejstret skildrede åbningshøjtideligheden. Kejserinde Eugenie's skib var det første, der passerede kanalen.

»Under kanonernes torden!« udbrød Ibsen. »Hun sad der midt på det blomstersmykkede dæk, under det udspændte silkesejl, omringet af sine hofdamer, tiljublet af tusender og atter tusender, — en anden Kleopatra! Jeg har aldrig set et skønnere syn!«

Nogle år senere, da »Kleopatra« var detroniseret, sagde han: »I Frankrig var den gang under forvirringen, rådløsheden, kun én, der var stor. Det var kejserinden!« — — —

Jeg så' det ægyptiske silkeshal og armbånd, han havde haft med til sin hustru; han viste mig sin ægyptiske orden, besat med diamanter.

Han var veltalende. Billede efter billede rullede op, ikke med farver, kun med faste former. Det var ingen malers pensel, men en billedhuggers mejsel. Efter hvert, som han beskrev, stod det for en som hugget i sten.

Særlig en aften, da passiaren drejede sig om skuespilkunst. Vi talte om den og den. Én havde set den største, mandlige skuespiller i Wien, én i Paris, én i London, — pludselig standsede Ibsen sin gang op og ned af gulvet.

»Den største skuespilkunst, jeg har set«, udbrød han med ild, »er Michael Wiehes. Jeg har aldrig set noget lignende, får aldrig se nogen lignende. Når jeg tilbagekalder i erindringen hans roller, er det, som jeg gik gennem et billedgalleri,

fuldt af antike statuer! Lutter plastik! Lutter storhed!«

Der kan endog være øjeblikke, hvor Ibsen kan være en hjertelig mand, hvor et godt smil mildner de skarpe træk.

En mand, der har kæmpet sig frem! Der har taget sit eget ansvar på sine egne, brede skuldre og har villet skylde sig selv alt. Ikke båret af reklame, ikke fra først af støttet af noget parti, i åndelig forstand en »selfmade man«, — det er Ibsens storhed.

For flere år siden skrev han mig til:

»Lad Dem ikke råde af nogen, gør hvad De selv synes bedst. Lad Dem ikke påvirke af nogen! Lad ikke noget blive liggende i skuffen. Giv det ud som bevis på Deres egen udvikling, ellers vokser De fra Dem selv. For at blive ved på forfatterbanen, skal der noget andet og mere end den blotte naturbegavelse. Man må have noget at digte på; et livsindhold. Har man ikke det, så digter man ikke; man skriver kun bøger. Nu véd jeg meget vel, at et liv i ensomhed ikke er et liv i indholdsløshed. Men mennesket er dog i åndelig forstand en langsynet skabning; vi ser klarest i en stor afstand. Derfor rejs bort fra Norge! Detaljerne forstyrrer; man må ud af det, man vil dømme;

sommeren skildrer man bedst paa en vinterdag. —
— Hovedsagen er at blive sand og tro i forhold til sig selv. Det kommer ikke an på, at ville dit eller dat, men på at ville det, som man absolut må, fordi man er sig selv og ikke kan andet. Hele resten fører kun ind i løgnen. — De skal ikke tro, at jeg er så uvenlig stemt mod mine landsmænd, som mange beskylder mig for. Og hvorom alting er, så kan jeg forsikre Dem, at jeg i alt fald ikke er venligere mod mig selv end mod andre. — —
»Brand« blev i sin tid til, som resultatet af noget gennemlevet — ikke oplevet—; det var mig en nødvendighed gennem digteriske former at frigøre mig for noget, som jeg i mit indre var færdig med, og da jeg på den måde var bleven det kvit, havde min bog ikke længer nogen interesse for mig«. —

Èt er i det mindste sikkert: Henrik Ibsen er en selvstændig natur frem for noget; han lader sig vanskelig »påvirke«.

Ingen bør tage ham til indtægt for et bestemt parti; ellers narrer han sig selv. Da »kejser og galilæer« udkom, søgte en vis kreds at indregistrere ham. Lige så forgæves, som om theologerne havde villet lægge beslag på Henrik Ibsen!

Når nogen forlod ham i den tro, at han var en af deres, smilte Ibsen i sit stille sind og tænkte »sit«. Dette »sit« er meget ejendommeligt, ikke let at forstå. Kristen eller fritænker, når bliver Henrik Ibsen nogen af delene? Han er et levende spørgsmål, en levende tvivl.

Ikke desto mindre har ét menneske haft en indgribende indflydelse på hele hans produktion. Mærkelig nok er dette ene menneske en kristen; det er hans hustru.

Hans hustru har indgydt ham den respekt og ærbødighed for kvinden, som går lig en rød tråd gennem hans digtning, den ærbødighed, hvormed Ibsen udmærker sig frem for de fleste moderne forfattere. Det er hendes skyld, at Ibsen så trofast har antaget sig kvindens sag, det er hendes skyld, at han ikke har skildret den nordiske kvinde således, som Pariserne skildrer den franske hustru og moder. For Henrik Ibsen er kvinden ikke ensbetydende med kokotten. — — — —

Den norske digter er en lidenskabelig natur. Han er ikke Ætna eller Vesuv, blomsterprydet og vinrankeomslynget, men Hekla selv, hvis vulkanske kræfter gærer og syder under Nordens is og sne.

Hans tak til Norge ved Norges tusendårsfest er det mest gribende vidnesbyrd om Henrik Ibsens selvprøvelse og selverkendelse. Norge havde i hans ungdom skænket ham en bitter drik. Men Ibsen er en hårdfør mand. Han gi'er sig ikke for smerten.

Under hans sidste ophold i København spurgte jeg ham, hvilket indtryk han havde fået af forholdene hernede?

»Det samme, som jeg havde forinden gennem aviserne«, sagde han. »Jeg er personlig ikke kommet den nærmere ind på livet, — jeg er fremmed. Men jeg følger og har fulgt striden henede med den mest levende interesse. Den er forfærdelig skarp og hård, hårdere end i Norge. Jeg kan kun ikke se udvejen. Jeg kan ikke se den. Og så har I adelen. Den havde vi ikke«.

»Fandt De mere frihed oppe i Norge nu? Var der mindre snævert?«

»Ja, — man kunde røre sig. Men det har den politiske sejr ikke bevirket. Det var der allerede noget før. Politikerne i Norge vil tilskrive sig selv al ære for sejren, men det er os, digterne, som deroppe har forberedt den og vakt kampen. Uden os var kamp og sejr ikke kommet. — For øvrigt var der ofte konservativt nok«.

— Ibsen oppositionsmand?

Visi er han oppositionsmand! Hans natur er lutter opposition. Selv om det, han særlig kæmper for, kvindens og arbejderens sag, sejrer, vil han i følge sit ideelle krav og — naturligvis på grund af denne stakkels verdens ufuldkommenhed! — blive ved at flytte milepælen og være oppositionsmand. Således som en kristen altid burde være, så længe der eksisterer synd. Den kamp, Kristus rejste på jorden, er uafbrudt, hvileløs, indtil sandheden har givet løgnet dødsstødet.

Men som mange ideelle naturer — tilmed digternaturer — er han utålmodig. Ligesom Bjørnson

vil han gjerne springe udviklingstrinene over og giver ikke tid. Der er noget febrilsk forhastet, hensynsløst fordrende. Og deraf kommer let mismod, foragt, skepticisme. Sæden gror ikke på én dag.

Henrik Ibsen erklærede mig hernede omtrent det samme, som han ifjor sagde til arbejderdeputationen i Trondhjem:

»Jeg sympathiserer af ganske hjærte med venstres sag både i Norge og Danmark. Jeg er venstremand, for så vidt som venstre kæmper mod det konservative. Men hvis det ikke tillige gør arbejdnernes sag til sin, har venstre svigtet sin opgave; jeg er ikke længere med det«.

Og da jeg bemærkede, at »bonden vel ikke fortjente at springes over; han og ikke arbejderen havde i den politiske kamp båret hele dagens arbejde og hede«, udbrod han heftig:

»Ja, hvorfor har ikke også arbejderen været med til at bære dagens byrde og hede? Hvorfor er han først kommet til i den ellefte time? Fordi han ikke har haft stemmeret, det er sagen! Han har haft sin mundkurv på. Arbejderstanden har hele Evropa rundt fremtiden for sig. Fremtiden er dens og kvindens«.

Mærkelig nok var det ham fuldstændig ubekendt, at den danske arbejder har haft stemmeret siden 1849. Ibsen gik ud fra norske forhold.

Jeg tillod mig her at give ham en kort oversigt over den danske bondes beundringsværdige og forbavsende udvikling fra trællen, stavnsbonden til den

mand, han nu er; om Grundtvigs uødelige arbejde for at hæve ham til en fri, oplyst borger.

»Kun hundrede år, siden han faktisk red træhesten! Og dog står den danske bonde ikke blot i oplysning og kundskab, men også i åndelige interesser, fri synskreds, kunstsans højere end den norske og svenske. Han har endog i fuldere mål, end man skulde tro, den selvsamme æstetiske sans, som en velgørende eller ondskabsfuld fe har skænket den danske nation i vuggegave. — Ære være ham! Ære være dem, der gav ham fri, og ære være Grundtvig, der banede ham vejen opefter! Frihedsstøtten på Vesterbro er tilvisse et af de skønneste mindesmærker, noget land kan opvise. Landets kærne, dets solideste, sindigste befolkning må dog her først og fremst tages i betragtning.«

Henrik Ibsen lyttede til med interesse.

»Jeg kender desværre ikke den danske bonde«, sagde han. »Jeg kender også kun lidt til følgerne af Grundtvigs højskolegerning. Jeg kender kun den norske bonde. Men han har ikke været så forurettet som den norske arbejder«.

»Nej, ganske vist. Han har heller ikke været så forurettet som hans danske broder«.

Jeg må tilstå, da Ibsen talte om den norske odelsbonde, fik jeg et indtryk — ubestemmeligt måske, men dog uafviseligt; som en født bymand, der ikke særlig meget har opholdt sig på landet, står han ham noget fjærn.

Måske har også bondens mere konservative,

betænksomme natur, affæren med Kiellands digtergæge gjort ham bange.?

Meget muligt, han har fået noget imod ham. Den norske bonde er ham ikke frisindet nok. Jeg vover at antage, den danske bonde med sit mere udvidede og mere alsidige syn vil stå ham et skridt nærmere.

Og dog ser Ibsen en smule fejl, gør den norske bonde nogen uret. Den religiøse intolerance var ikke så meget grunden til hint stortingsafslag, i alt fald ikke den eneste. Kielland har endnu ikke haft det held at kunne vinde bondens tro på hans folkelighed, på hans demokratiske sympathier. Jeg vil ønske, Kielland i de kommende år må vinde denne tiltro. Han kan ikke lade hånt om den, uden samtidig at fordømme sin egen virksomhed.

Men forudsat, at den norske bonde virkelig er så intolerant, så har han lært det af den norske præstestand. Frisindede præster, som Danmarks folkekirke og frikirke har at opvise, findes der — på nogle få undtagelser nær — ikke i den norske statskirke. Jeg behøver ikke en gang at nævne gejstlige som Grundtvig og Hostrup.

Det er derfor ikke ganske korrekt, når Bjørnstjerne Bjørnson som bevis på Danmarks »tyskhed« nævner »den præstelige underdanighed for magten«. Så må pastor Heuch være tysker med hud og hår og en af Bismarks udvalgte. I sandhed, det burde være et tungt syn for de norske kristne at se hr. pastoren stå, som han nu står: en personlig protest

mod hans egen lære. Der er et stort spring mellem den Heuchske teori og den praxis, han udøver ved at sætte sig i spidsen for en fanatisk opposition. Hvis manden var konsekvent, sagde han måske snarere:

»En ugudeligt øvrighed skal man lystre, når den blot hører til højre. En god øvrighed skal man ikke lystre, såfremt den er venstre«.

Indrømmet! Hvis venstre udelukkende bestod af fritænkere, havde hr. pastoren måske haft ret til at gøre højres sag til kristendommens sag og betragte Kristi lære som solidarisk med sin politik, men nu —

Hvem vover at gøre Gud til en partimand?

Hvad tyskernes svaghed for adel og titelvæsen angår, deres smag for alt fint og fornemt, da tillader jeg mig at påstå:

Sverige besidder den i det mindste i lige så høj grad som Danmark. Og dersom man skulde være indiskret nok til at ville se den norske svaghed efter i sømmene, så — — — Ja, adel har de ikke, uen de har embedsstand, pengeadel, de har deres »societè«.

Hvor meget man end ynder at tænke sig Henrik Ibsen vandrende over vidderne, helst i snestorm og slud, er der dog et billede, der mere korrekt, mere levende gengiver os ham og hans livsgerning.

Han har selv givet os det.

»Nej, i dybet må jeg ned;
der er fred fra evighed.
Bryd mig vejen, tunge hammer,
til det dulgtes hjertekammer!

Hammerslag på hammerslag
indtil livets sidste dag.
Ingen morgenstråle skinner,
ingen håbets sol oprinder«.

Dette digt er et skriftemål.

Han røber os samtidig sin store styrke og — sin store svaghed. Der behøves ingen kommentar, billedet er tydeligt nok.

Det var bergmanden, der i sin tid fra bjærgets dyb kom op på det ekdalske loft, holdt sin grubelygte i vejret og lod dens skærende lys falde på de blændede ansigter.

Bergmanden erkender selv:

»Lyset blinder jo mit øje,
hvis jeg søger i det høje«.

Intet under, at familien Ekdal også blev blindet og holdt hænderne for øjnene! Måske havde de stakkels, forknytte mennesker, når det kom til stykket, bedre tålt sandhedens sol end Ibsens grubelygte.

Solen ikke blot oplyser, den giver også varme og livskraft. Man vænner sig også til lyset.

Havde Hostrup hin aften været i studenter-samfundet, havde disse to jævnbyrdige stridsmænd i den samme kamp stået lige over for hinanden som repræsentanter for tvende nationaliteter.

Men held og lykke for bergmanden, at det kan times ham »at høre malmen lyde«!

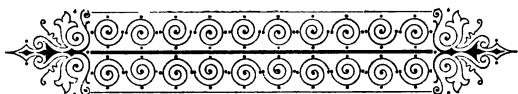
At, når den tunge hammer har banet ham vejen »til det dulgtes hjertekammer«, når dybets ånder har lært ham at råde »livets endeløse gåde«, han da tillige må sige om sig selv:

»Men jeg glemte dagens pragt
i den midnatsmørke schakt,
glemte liens sus og sange
i min grubes tempelgange«.

At »håbets sol« må rinde op også for Henrik Ibsen, trods

»Hammerslag på hammerslag
indtil livets sidste dag!«

II.

Bjørnstjerne Bjørnson og Peterskirken i Rom.

Jeg har aldrig talt med Bjørnson, kun set og hørt ham to gange i mit liv. Den ene af disse tvende gange var imidlertid af den beskaffenhed, at den vel kunde fortjene en lille —

Nuvel! — Hvor mange mennesker hernede i Danmark kender Stenkær? Jeg er bange for, ikke ret mange.

De, der måske under deres skolegang har set det på landkortet, har formodenlig længst glemt dets navn og dets beskedne tilværelse.

Tillad mig at oplyse Dem om: det er et af Trøndelagens, tilmed nordre Trondhjems amts historiske steder.

Dets historiske minder — det vil sige, fornemlig eller så godt som udelukkende fra oldtiden af — rejser sig rundt omkring byen i form af grovt tilhugne bavgastene, i form af et stort tingsted, hvor

stenenes fra centrum af jævnt nedadskrånende højde betegner den rangforordning, der blomstrede endog i vikingernes glansperiode.

Ved bunden af Beitstadvjorden ligger altså den lille by med kirke, skole, telegraf, stort opland, rask opkomst, en lys fremtid, mange ædle og prægtige mennesker, også en del spidsborgere.

Den ligger ikke langt fra Mæhre, det gamle offersted, og ganske tæt ved Egge, Kalf Arnesøns bolig.

I en erindring fra min minderige barndom — jeg havde nær sagt: for mig udtømmelig som Danaidernes kar, — står æventyrfortælleren Chr. Asbjørnsen ved et af vinduerne i mit hjem og ser længe og tavs ud over Beitstadvjorden over mod Egge.

Som det hvidt og skinnende lå der på åsskrænten og dukkede sine røde tage ned mellem birk og esp! Det lå så lunt som i en grøn rede. —

Jeg ventede åndeløst på, han vilde fortælle os noget rigtig ekstra om Kalf Arnesøn, måske et æventyr, men blev i stedet stående med åben mund. Jeg kunde nemlig ikke få øjnene bort fra de hvide æggeskaller, der lå gemte i hans skæg, fredede som i en urskov, levninger efter den gode frokost.

Asbjørnsen var som bekendt ingen soigneret mand.

Nogle år tidligere stod Vinje ved det samme vindu. Han var heller ikke soigneret. Det vild-

mandsagtige var dem begge »i kødet båret«. Huldren havde bergtaget dem.

Vinje tog pludselig en stol, satte sig foran vinduet med de korslagte arme hvilende på stoleryggen og stirrede, ligesom Asbjørnsen gjorde en fire år senere, over mod den anden bred, mod Stod.

Lige nedenfor Egge skød en ejendommelig formet, grøntbevokset odde ud i den blanke fjord og kastede en mørk slagskygge henover vandet. Den kaldtes Eggebogen. I skyggen havde jægerne fra Trondhjem og dampskibet deres havn.

»Kan I ikke se«, udbrød Vinje med ét, »det er en hammer. Så sandt, jeg sidder her: Thors hammer, som han har kastet ud i Beitstadfjorden og ladet blive liggende!«

Det var os ikke muligt at finde den hammer. Trods alle høflige forsøg på at se gennem hans briller, det var og blev os komplet ugørligt at få en hammer ud af den skikkelige Eggebog.

Jeg har mangan aften senere hen, når solen farvede oddens grantoppe rødbrune, forsøgt om jeg ikke tilsidst kunde få øje for ligheden, — jeg måtte opgive det.

Men hvad kan ikke også en digters fantasi hitte på! Ser De, — der i nordøst for Stenkær, ikke så forfærdelig langt borte (vi har jo de blånende snefælde hist henne til højre, en god slump mil nærmere den norsk-svenske grænse) ligger Snåsen—Sneåsen.

Det var der, Victor Hugo i et af sine tidligste

ungdomsarbejder, måske det allertidligste, henlagde scenen for Islænderen Han's bedrifter.

Kender nogen Islænderen Han? Tillad mig at forestille ham!

Victor Hugo lader ham residere i en mørk hule mellem al slags rips-raps af vilde bæster, draperer ham med en bjørnehud — NB. kløerne er ikke skårne af, — og lader ham uden videre drikke sine utallige ofres »dampende« blod af højstsammes hjærneskaller.

Det var i det Herrens år 1684. Tilmed sidder denne islandske varulv der på sneåsen og ser med det blotte øje over til Munkholmen, hvor Griffenfeld samtidig sad og grublede over sin storheds fald.

Med det blotte øje! Så står der.

Afstanden er rigtignok i virkeligheden så stor, at det selv gennem den skarpeste kikkert vilde være et af verdens syv underværker at kunne se Griffenfeld stå bag jærngitret. Men intet var umuligt for en Victor Hugo.

Hans souveræne foragt for afstande kunde nok tillade sig »det vidunderlige«.

Desuden: en fransk hjærne, når den i ånden vil gæste fremmede lande, kan som geograf præstere det utrolige.

Nuvel, det var altså på Stenkær, jeg så' Bjørnstjerne Bjørnson for første gang. Det var på nedturen fra Finmarken, — han tog landevejen over Namsos gennem det smukke Indherred, gjorde stands for nogle dage hos højesteretsadvokat (den

senere lagtingspræsident) Qvams svigermøder, fru Gram, på hendes store landejendom By, frydede sig ved haven, fogderiets skønneste, lyttede til fossens uophørlige, ensformige »dur«, dette ustandselige drøn — —!

Det fløj snart om som en løbeild, at Bjørnson vilde holde et foredrag på Stenkær, om St. Peterskirken i Rom.

Peterskirken i Rom! Fremtrylle den her i tankerne mellem Stenkærs små træhuse, fyrretræer og mosgroede havtastene! Hvorfor ikke?

Ja, — hvorfor ikke?

Der var selskab — jeg husker ikke hos hvem —, man spiste godt, drak godt, skønt vin er uforskammet dyr i Norge, selv om den er forfalsket.

En del unge løjtnanter — der var nemlig eksersits på Stenkærsandene, rekruter — havde dagen forud været på By, set Bjørnson, hørt ham.

»Det er også satans til menneske! Hvad bilder han sig ind? Jeg vilde netop have talt noget om rekrutternes ny munderinger. Hvad tror I så, Bjørnson gør? Holder han sin mund, som et andet velopdragent menneske vilde gøre i hans sted? I kan tro nej! Gi'er han sig ikke der til at vrøvle op ad vægge og ned ad stolper om Snorre Sturlason! Fa'n fare i Snorre Sturlason! Hvilket menneske

bryder sig vel en døjt om Snorre Sturlason? Hvad bilder han sig ind?»

Deri var de øvrige rigtignok fuldstændig enige med den talende.

»Hvad bilder i det hele taget den mand sig ind? Hvad har han forud for os? Ikke en snus! Han forstår sig ikke en gang på en ordentlig uniform. Hvordan vilde han bære sig ad, hvis en bukseknep sprang midt under eksersitsen? Han forstår sig ikke mere på rekrutmanøvrer end en ko på en malet port«.

»Og så blærer han sig op, som om han var en stor mand. Fandens til storhed! Kunde ikke se den. Gøre folk gale som han selv, måske grundtvigianere, måske Asathor, Balder. Skulde ikke komme overraskende. Kunde vente sig noget som helst fra den kant! Man fik ikke sagt et muk deroppe på By. Gu' gjorde man ej! Peterskirken! Hvem pokker brød sig om Peterskirken!«

Indignationen steg til kogepunktet, selskabet blev rasende. Det vilde protestere, vist vilde de det! En storartet demonstration. Før vilde man ikke »gå på foredraget« for at demonstrere, nu vilde man netop gå. »Skulde vise ham, hvad man tænkte om ham, hvad han var for en fyr. En demagog, en agitator, en opvigler — Peterskirken! Hvad havde Peterskirken at bestille på Stenkær? Vi havde såmænd mer end nok i vor egen kirke! De fordømte reparationer!«

»Jo« — de bandte på det, — »det skulde blive en protest«.

Og efter at de på det bedste havde hidset sig selv op til en heltebedrift, der søgte sin lige, sprang de ned ad trapperne, stormede ud på gaden —

Det var på »Frøseths sal« — brændevinshand-
lerens.

Da vi kom, var den endnu tom, og klokken manglede kun ti minutter i den fastsatte tid. Der blev en pause; så kom der en og anden listende næsten med et bekymret ansigt og satte sig forsigtigt ned. Det var, som om de satte sig på en nålepude, på en ikke rigtig rolig samvittighed.

Skikkelige folk allesammen, som nysgerrigheden havde drevet til at gøre noget, de i deres hjertes inderste misbilligede. Man følte, man burde ikke være kommet, burde ikke have opmuntret noget, der egentlig talt ikke var, som det burde være.

Om Bjørnson den gang havde skrevet »redaktøren«, — »kongen«?

Det havde han ikke. Såvidt jeg mindes, var »fiskerjenten«, »Arnljot Gellina« de sidste bøger, han havde udgivet. — Hjalp ikke! Alligevel var og blev han Norges enfant terrible.

Hans på den tid grundtvigianske folkelighed, hans varme interesse for folkehøjskolen på Sagatun

var nok til i alle »retsindige folks« øjne at brænde-
mærke ham.

Allerede den gang var Norge delt i tvende lejre: Bjørnsonianere og Anti-bjørnsonianere. De sidste var naturligvis altid retsindige folk, den personificerede bon sens, og svor til Ibsens fane; de første sagde sig at være de ideelle folk, hjærtfolk, og svor til Bjørnsons.

Der er ikke noget at sige til det. Det lå i luften. — Så var der et upartisk mellemparti, men det hører ikke herhen.

Endelig var der kommet tyve, — flere alen imellem hver. De sad og »råbte til hverandre«. Der manglede 5 minutter i syv. En vogn kom rullende og holdt udenfor: det var vognen fra By.

Da Bjørnstjerne Bjørnson trådte ind, så' han sig om.

Jeg skammede mig næsten på deres vegne, som ikke kom. Tilmed var det så forbistret irriterende at se Bjørnson spankulere der frem og tilbage, medens brillerne lig sande brændglas skar én i øjnene.

Og så det velsignede gamle slagur med dets snøvlende dik—dik—dik. En flue surrede under loftet, halvt fortumlet af den sødlige, brændte luft, som træhuse sveder ud i varmen. — Ikke et liv, ikke en knagen i trappen. Jeg blev hed om ørene.

Bjørnson så på sit ur.

»Klokken er syv«, sagde han. »Jeg tror, det er bedst, vi venter en ti minutter«.

En ny pave.

Bjørnson vandrede op og ned ad gulvet med uret i hånden.

En af tilhørerne hostede, en anden nøs, en tredje pudsede sin næse.

Sommeren havde lige til i forgårs været noget »rusket af sig«, rent ud »infam«. — Så kom der tre efternølere, så to — — ingen flere. De ti minutter var forbi.

»Jeg tænker, vi begynder, jeg«, sagde Bjørnson og gik op på talerstolen.

Lige foran ham mod den nøgne, malede væg såd bænket to gamle madammer, den ene med en rød næse.

Hvordan han med den udsigt »lige i flanken« straks kunde få øje på St. Petri kuppel i Rom, var mig en gåde. Men han fik det, og det er her hovedsagen.

Han dvælede ved kirkens beliggenhed, ved dens dimensioner; vi lyttede forventningsfulde. —

Der havde vi det! Op ad trappen kom et helt kavalleriregiment, klirren af sporer, raslen af sabler.

Bjørnson så' op — hen imod døren.

Ind trampede tre—fire, rømmede sig, hostede, passiarede, lo, tog med megen larm plads på første bæk.

Da der endelig var falden nogen ro over forsamlingen, optog Bjørnson igen den afbrudte tråd. Han talte om Bramante, om Rafael. —

Jeg forsikrer Dem, han var næppe på ny kommen

i ånde, førend han igen blev forstyrret. Det samme spektakel som forrige gang, og Bjørnson tålmodig ventende på at kunne få ørenlyd.

Det gentog sig seks gange i træk, først da var »den samlede protest« bleven bænket. Bjørnson vendte sine funklende brillleglas til højre, til venstre, han purrede med begge hænder op i sit hår, men sagde ikke et ord.

Jeg kom uvilkårlig til at tænke på Samson, — vistnok en klippet, en spagfærdig Samson, men dog en Samson mellem Filistre.

»Protesten« var som sagt kommet til sæde - - naturligvis på 1ste »rad«. Men dersom man nu havde håbet at få ro, tog man fejl.

Det må have været en kapitalforkølelse, de herrer i den »infame« sommer havde lagt sig til. Om hele regimentets trompetere en masse havde givet møde, havde de ikke mere ihærdig kunnet blæse signaler.

De tilmed hviskede, fnisede, gabede, og da Bjørnson begyndte at måle Peterskirkens kuppel og angive talstørrelserne, udbrød en af orkestret: »Det er løgn!«

Om det var dannede mennesker? Jeg kan ikke give Dem nogen nærmere oplysning. Hvis en studeret mand, en officer er ensbetydende med et dannet menneske, så tilhørte de unægtelig samfundets udvalgte.

»Det er løgn!«

Det blev ikke sagt »sotto voce«. Det blev sagt

halvhøjt; der var ikke én af de 30 tilhørere, som ikke hørte det. Men Bjørnson hørte intet, så' intet. Han var i Rom.

Da digteren først var kommen ind under Michel-Angelos kuppel, var han døv og blind for »småkræets« snadren. En svane i andegården.

Hvordan han talte? Har De nogen sinde hørt ham? Ja, hvis De ikke har, så vil De have vanskeligt ved at gøre Dem nogen forestilling derom.

Ikke for intet er hans beundrere euthusiaster: han ligefrem voldtager dem med sit ord. Selv hans modstandere bliver revne med, enten de vil eller ej; de bliver elleskudte. Hvor hans pen kan vise sig afmægtig, der er hans tale liv. Den magtstjæler.

Man beruses af ordet, endog der, hvor man med hensyn til tanken rejser sig og nedlægger en kraftig protest.

Bjørnsons veltalenhed ligner et naturvæld, der svulmer over. En ustandselig naturkraft, der — uden at herved tilsigtes en sammenligning — minder om en og anden norsk lægmands.

Han taler, ligesom fuglen synger, det er ikke kunst, det er natur. Med noget af improvisatorens umiddelbare glød vilde han i gamle dage have været — ikke Sydens kælnе troubadur men Nordens barde, skald.

Imidlertid — Bjørnson vandrede om i Peterskirken. Vi fulgte ham med ærefrygt, standsede, hvor han standsede, rettede blikket, hvor han pegte hen.

Michel Angelo gik foran ham. Det forekom mig, at Michel Angelo jævnlige så sig tilbage over skulderen.

Frøseth's sal gled ud af bevidstheden, den rent ud sagt fordunstede. Vi var i Dømen. Marmorsøjler, marmorgrupper, hvide og mægtige, hævede sig op fra bræddegulvet og gennembrød det tilrøgede loft. Vi sad midt under kuplen, ombølget af viraksskyer, ombruset af oratoriernes pragt. —

Og så samtidig denne andesnaden, dette evindelige mudder! Det var som lutter mudderpramme, der rodede i snavset.

Jeg tilstår, der var noget rørende, noget ligeud sublimalt at se ham stå der i disse tarvelige, lilleputagtige omgivelser, i denne halv komiske situation — urørt, uanfægtet af hele ynkeligheden, og gennem brillerne kun seende Peterskirken i Rom.

Alt andet var luft for ham. Inspirationen førte ham under sin svaneham, helt gående op i den, helt givende sig den i vold.

Jeg havde aldrig før set en virkelig digter, en stor digter. Jeg følte, nu så jeg ham for første gang i mit liv. Han stod, som om han så et syn.

Imidlertid! Hvad der var ejendommeligt, så ejendommeligt, at det selv den gang bragte mig til at studse, det var: han rejste dette katholske tempel lige for vore øjne med et trylleslag, tilmed så levende, at vi følte, vi så det, var i det, og dog var det hverken skulptur eller maleri. Der var ingen blændende farver, ingen håndgribelige former.

Men stemningen var der. Den stemning, over-

vældende, andagtsfuld, der griber én, når man træder op ad den brede trappe af Travertin og tøver med at forlade forhallen. Man tager hatten af, sænker stemmen, vover næppe at tale højt, går sagte, med dæmpede skridt, farer sammen ved hvert ekko -- betaget, beruset.

Halvlyset er der, det bløde, mangefarvede, ubestemmelige lys, der lister sig ind gennem buevinduerne glasmalerier og kaster sit vatrede skin op over piller, op over fresker.

De dansende lyspletter, der forvirrer ens sanser, røgelseduften, der bedøver, oratoriernes, hymnernes tonestrøm, de usynlige kor, og så denne hemmelighedsfulde hvisken i Michel Angelos verdensberømte kuppel!

Hele midtskibet blev fyldt af denne hvisken. Den har lydt gennem århundreder.

Der var musik i foredraget, lyrikens rytmiske klang i hvert pulsslag.

Men hvor længe var Adam i Paradis? Vi måtte nu en gang ud af St. Petri dom. Til slutning læste han med tårer i øjnene sin egen gribende fortælling, »Faderen«.

Da begyndte en ko at brøle. En stakkels, enlig ko, der blev drevet hjem gennem gaden, hjem til sin stald. — Uheldigvis stod vinduet åbent.

Det blev ham dog for stivt. Bjørnson så' op.

»Den rauten var for drøj!« sagde han, gik hen og lukkede vinduet.

Han begyndte igen; koen -- ja, en dansk ko

brøler, men en norsk rauter! — slog bag ud og gentog sin demonstration.

Bjørnson fo'r op, han bankede på ruden.

Koen — tog ingen notits af denne protest og fortsatte sit tunge luntetrav henad stalden til.

Efter dette lille, hollandske intermezzo læste Bjørnson videre. Han blev stående ved vinduet med bogen tæt op til øjnene; det var bleven så mørkt, han havde vanskeligt ved at se.

Der var ikke sørget for lys. Da han var færdig, gik man. Det var det hele.

Året efter sad jeg sammen med flere svenske herrer og damer ved Upsalas Fyriså. Det var i »Lilla fördärfvet«.

Vi var alle oprømte, talen faldt på Bjørnstjerne Bjørnson, og professor N. N. fortalte ved et godt glas vin en lille episode fra Rom.

Han tillige med Bjørnson og nogle andre var i det sextinske kapel. Lille Bjørn¹⁾ var med; om han var 2 eller 4 år, husker jeg ikke. Men hvad alle og enhver véd, det er, at der gives ingen mere problematisk nydelse i verden end at knække nakken for at beundre loftmalerier.

Og i dette loft foregår både verdens skabelse,

---

¹⁾ Den nuværende skuespiller.

syndefaldet og syndfloden, foreviget af Michel Angelos pensel.

Men Bjørnson vilde ikke løstyrres i sin kunstbegejstring af noget, der generede. Han lagde sig plat ned på ryggen og så' op mod loftet.

Pludselig fo'r han op. Lille Bjørn skulde også ligge på ryggen. Enten han vilde eller ej, skulde hans barnesjæl få indtryk af noget af det højeste, kunsten har skabt.

Bjørn var åbenbart af en anden anskuelse. Han vilde ikke ligge på ryggen; det var hans natur imod. Som børn er flest, foretrak han at ligge på maven. Han blev »køvendt« flere gange — det samme resultat.

Nu — en svensk smiler og giver en længere udvikling om exentricitet; en norsk ler og græder på én gang og finder i dette enkelte træk noget usigeligt rørende, noget af sit eget kød og blod.

En ung nation har mer eller mindre en del af barnets natur; et barn med en forhåbentlig rig fremtids forjættelser, lyst håb, frejdig tro, alting friskt, intet overmættet, blaseret. Hele verden ligger det åben, det vil erobre hele verden og er så inderlig sikker på sig selv, på sin ungdomsstyrke.

Naturligvis — hos nationen som hos mennesket ligger svaghed og styrke side om side. Den største dyd skjuler ofte den største fejl. Hvor er i det hele taget grænsen mellem jætten og barnet?

Jeg indrømmer gerne, der findes naive mennesker endog på Ny Zeeland, men de enkelte individer

kommer os her ikke ved. Jeg mener en national naivitet, en naivitet, der har gennemtrængt et helt folk som en fællesejendom, en levende magt.

Welhaven havde den ikke; han bar på den danske kulturarv.

Hos Wergeland rejste det norske element hovedet op for første gang som en bevidst kraft, men hos Bjørnson er det nyfødte liv først kommet til fuldt gennembrud. —

Skønt Ibsen er nordmand fra isse til fodsål, repræsenterer han dog kun enkelte sider af den norske natur. Men Bjørnson rummer dem alle under ét. Han er det unge Norges personifikation.

Han samler som i en vægtig sum alle de grelle modsætninger: manddom og naivitet, alle de gærende kræfter, der ryster vintersøvnen af sig. Den norske bjørn lå længe i hi; dvalen er forbi, den gnider sine øjne.

En sådan »vår« kender Danmark ikke til. En sådan rebelsk, »uvittig« vår, der med drengens kåde overmod leger tagfat og blindbuk, som det træffer sig. Gedernes favnagtige bukkespring, idet de sætter over »brådybene« — figurlig talt: med ægte Victor Hugosk foragt for afstande.

Véd De, hvordan en norsk »vår« egentlig er? Jeg skal fortælle Dem det: Naturligvis — forårets spirende safter, de svulmende knopper, der utålmodig sprænger deres hylstre. Men så kommer tillige: løsslupne bække, buldrende fosse, der har brudt islaget, forviltret tømmer, der rutsjer af sted

over stok og sten, al denne øredøvende allarm, dette rabalder-spektakel, de barokke hallingkast, denne højst »drilske« spænden ben, uberegnelig som da Henrik Wergeland efter sigende i sin ungdom med vilje kæntrede båden midt ude på Mjøsen, blot for at have den gratis fornøjelse at gå på hovedet ud efter Englænderen og jage ham en skræk i blodet. —

En sådan sen, »ilter« hastværksvår, der ikke kan give sig tid, skal den indhente det forsømte.

Og så huldreslåttén, det fløjlsagtige mos, hængebirkens skære silkeblade, det lette, regnbuefarvede tågeslør, som de opadstigende vanddampe væver over fossen, linnéaernes kælent rødrende klokker, luren, måltrostens sang, — alt så fint, så blødt, så vemodigt, så elskeligt som et lille barn, der leger og ofte ler gennem tårer.

Det er Bjørnson, det er den betagende naturmagt i hans poesi, forklaringen af det for mange uforståeligt lunefulde i hans natur.

Et gammelt kulturland som Danmark har vanskelig ved at fatte denne oprindelighed.

Derfor stejlede danskerne en lille smule ved »Et dukkehjem«s slutningsreplik: »Det vidunderlige«, som for et norsk øre var en ubeskrivelig, dejlig forjættelse. De kunde heller ikke rigtig med en »Lærkefugl«. I en dansk Helmers mund var det sentimentalt, ikke i en norsk. Det kom fra hans inderste hjerte, det var det naturligste i verden.

Oprigtig talt, ingen kan beskyldte Henrik

Ibsen for at være naiv. Ikke desto mindre har han skabt en »Folkefjende«. Hernede var folkefjenden en gåde, der kun blev forståelig, når man gjorde ham komisk. Han var jo en halvgal mand.

Vist ikke, han var norsk! Ibsen har på ingen måde villet fremstille ham i et komisk lys, trods hans særheder. Ser I da ikke, doktor Stockmann er Ibsens landsmand? Hvad han siger og gør, er for ramme alvor hans hjærtensmening.

Sig mig, tror De ikke, der gives mere end én embedsmand, mere end én idealist, som, slængt hen i årevis, begravet i Norges afsides bygder, henvist til at leve i sig selv og sine egne illusioner, når han så pludselig kommer tilbage til verden igen, er bleven et lige så stort barn som doktor Stockmann? Har konstrueret sig en verden lige så forskellig fra den virkelige, som den stakkels badelæges?

De kan være overbevist derom. I en »Folkefjende« ligger vægten snarere på det tragiske end på det komiske hos manden.

Intet under, at en kritiker for nylig fandt ud, at »Geografi og kærlighed« er sammensat af diverse franske og tyske ingredienser. Anmelderen må ikke kende Nordmændene.

Professor Tygesen er ægte norsk. Man holder af ham, bliver varm om hjertet ved at høre ham, se ham, kan så grumme godt, så »urimelig« godt lide ham, og — véd igen ikke, om man skal græde eller le.

Der har vi igen den gamle historie om jætten

og barnet, naivitet og komik, og så skimter man farcen.

Derfor har Bjørnson et sted, hvor han er fredlyst. Et sted, hvor selv de, der i et eller andet punkt, måske i flere punkter, er hans modstandere, med ærbødighed sænker fanen.

For digteren i ham, den begejstrede digter, hvis sange har lydt fra tusenders læber, for det ædle menneskelige hos medborgeren og samfundsreformatoren, der satte det ethiske så højt, at han i sin tid erklærede (i et brev til H. C. Andersen): »Det synes mig også altid, at vore digtere vel meget vil nyde deres lavrbær, idet de ængstelig vogter sig for nogen sinde at gribe ind, hvorved der kunde danne sig partier for og imod dem. De vil ikke vove disse lavrbær »anden gang«. Men uden at gå tabt i dagens strid og kævl, vil jeg rigtignok til det sidste træde op på enhver måde, hvorved jeg tror at kunne gavne, og hver skilling avtoritet, som man lidt efter lidt giver mig, vil jeg redelig lægge ud igen og vove på ny!«

For det hos ham, der ikke tager i betænkning at forsynde sig — når det kniber — mod den dramatiske form og skrive sidste akt i »En fallit«! Blot fordi romantiken sidder ham således i blodet, at han ikke nænner at forlade sine venner i nøden, det vil sige, før de har det så inderlig godt og er blevne sådanne gode og lykkelige mennesker. Fordi han, den mest ideelt hårdnakkede optimist i vor

pessimistiske tid hæver opdragelsen i vejret som skjold mod arvesyndens gengangere!

For dette ærlige, barnlige hos ham, der hører bækken hulke, liljekonvallen ringe til højtid og glæder sig over sit eget ægte barnesind, som fuglen over sin sang!

Sympathetisk selv, hvor han pludselig hensynsløst »spænder ben« for kunstens form, med barnets ugenerthed siger, hvad der i øjeblikket falder ham ind, uden sky for bratte overgange.

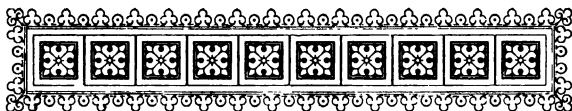
Sympathetisk, hvor han som en bersærk løber op og ned ad Strindbergs raserede verdensesplanade, værges for sine blomster, sine træer, sine »tusend hjem«, og råber: »De er gal, Strindberg!«

Sympathetisk netop hvor han ligger på ryggen og stirrer ind i Michel Angelos himmel.

Han er naturbunden. En søn af sin tid, af sit folk, født af dets overgangs-gæring, af dets udviklingsbrydninger. Han har i det mindste ret til at sige:

»Ja, vi elsker dette landet,
som det stiger frem
furet, vejrbidt over vandet
med de tusend' hjem!«

III.

Zacharias Topelius.

Går man fra Genf videre mod sydøst, forlader man snart Schweiz, alpelandet med dets mønsterhoteller, effektfulde sandstenspyrdelser på alle offentlige bygninger, og dets grønsværklædte, fløjlsbløde »Matten«.

Jeg kender ingen yndigere, mere kærtegnende benævnelse på højenes svagt henbølgende skråninger end dette ægte schweizer-kælenavn.

Jærnbanetoget bruser gennem departementet Ain og gennem Chambéry-Savoyen.

Rhonen spalter de savoyiske alper og Jura-bjærgene i fast forfærdende vildhed. Over broer, over afgrunde farer man, mens Rhonens gletschervand syder og skummer.

Hvor Rhone er grøn! Grøn som smaragd, grønnere end nogen af Norges elve.

Denne syden og skummen, togets stønnen, togets hvin kunde gøre en døv. I dæmonisk gru kan få klippeegne måle sig med Savoyen. Trods formernes forskellighed har det i fuldt mål det selvsamme præg af nøgen, barsk goldhed som den norske fjældnatur. Hverken Schweiz eller Tyrol har dette stempel. Nøgtern lig Spartas —

Savoyardernes bolig er grå som klipperne selv. Landskabets mørke karakter friskes ikke op af maleriske schweizerhytter eller af Tyrols yndige småhuse — nydeligt legetøj, som man kan købe det i Nürnberger-butikerne.

Af sted, af sted, stadig opad — stigningen bliver stærkere og stærkere.

Den ene tunnel efter den anden passeres, man nærmer sig hurtigt den italienske grænse, man begynder alt at mærke overgangen, blot i snittet på bøndernes blåstribede lærredsbluser.

Bjærgene træder tættere og tættere sammen fra begge sider, som om de vilde klemme en ihjel, kløfterne bliver mørkere og dybere. Er man nervøs, gyser man, man bliver svimmel. Opad, stadig opad!

Hastig som et lyn trækkes alle vinduerne ned, og det bliver mørkt som natten.

»Mont-Cenis!« hviskes der, råbes der åndeløst fra kupé til kupé.

Mont-Cenis tunnelen, der varer næsten en halv time. Hvor en halv time kan være lang!

Lamperne brænder døsigt inde i kupéerne, alle

sidder tavse; man iagttager mistroisk enhvers bevægelser. Lommetyve, lutter ubehagelige jærnbaneæventyr fare en gennem hovedet.

En piemontesisk hyrde i fårepels med hårene udad rev mig kikkerten ud af hånden og søgte forgæves gennem den forkerte ende at få »mere lys i tingene«.

Dette tætte, kvælende mørke, hvori lamperne osede og syntes at mangle luft!

Sten om en, sten under en, sten over en! Man er jo midt inde i bjærgget selv, i det »dulgtes hjærtekammer«, man er bjærgtagen. Hvilken dans mon bjærggænder og gnomer opfører i denne tunnel, hver gang toget har passeret?

Når man har nået tunnelens midte, har man samtidig overskredet den italienske grænse. Den skærer usynlig tværs igennem. Man ser det ikke, man véd det kun.

Hjærtet banker, og nerverne spændes. — Et blegt lys langt forude — dagslyset!

Det falder ind stærkere og stærkere, det strømmer toget imøde, det ombølger det.

Et hvin, en stønnen, en raslen, en sand djævelmusik, lokomotivet stikker ildøjnene ud, kupévinduerne farer ned som på kommando — Italien!

Man vil sandsynligvis komme med en berettiget indvending:

»Hvorfor gøre sig den ulejlighed at krybe gennem Mont-Cenis? Tilmed for sin personlige fornøjelses skyld engagere det bournonvilleske balletkorps til at stikke i gnomernes aflagte kostumer og gratis opføre en heksesabbath i Col de Frejus? Hvorfor sætte hele dette besværlige apparat i gang, når man vil træffe den finske digter Zacharias Topelius? Såvidt jeg véd, er »Bjørkudden« over to breddegrader nærmere Nordpolen end København«.

Højstærede! Henrik Ibsen skrev Per Gynt på Capri. Han bombarderede nordmændene med sneboldte, lo, når de dukkede hovederne og rystede sneen af sig; med ét ord: han tumlede sig ret af hjærtens lyst i Dovres snefonner, netop da han ved skærsommertid sad og svedede i — jeg husker ikke, hvor mange grader Réaumur.

En smeltende hede, som jog de fleste nordboere bort fra syden. De tog foden på nakken og satte i fuldt firspring af sted — nogle over Brenner, andre over Splügen, St. Gotthard, atter andre over Simplon, Mont-Cenis.

Det blev et helt kapløb med tungen ud af halsen. Tyfus, malaria, solstik fulgte dem i hælene.

Henrik Ibsen sad igen og slog på ambolten. Intet under, hr. Vulkan selv i højstegen person var fyrbøder i Dovregubbens residens. Han havde jo foreløbig opslået sit værksted i Ibsens hjærne derude på Capri.

Essen glødede, Ibsen svang hammeren, så gni-sterne fløj om ham, alle Vulkans røde smådjævla gik ham til hånde: »Sommeren skildrer man bedst på en vinterdag«.

Vinteren skildrer man bedst på en sommerdag! Hvorfor ikke også tage en flygtig skitse af en nordisk digter med italiensk baggrund? Modsætningen ofte hæver, tydeliggør og forklarer. —

Min grund er imidlertid mere ordinær. Den er simpelthen den, at i Italien så' jeg Topelius for første gang.

»Frossan«, denne ægte svensk-finske klimatsygdom havde drevet ham ned til syden, til Cannes; hjemvejen lagde han om ad Italien, men en heftig tyfusepidemi i Rom og Neapel standsede ham i Florens. Hertil, ikke videre. Den store digter måtte bøje sig for nødvendighedens magt og tøjle sin kunsttrang, sin længsel efter den evige stad.

Det var her, vi traf ham, da vi, netop ankomne fra Syditalien, tog ind i Via della Scala nr. 43 hos danskeren Rudolfi.

Det var den første dag ved Table d'hôte. Der var lutter skandinaver, mest grosserere.

I længere tid havde vi ikke kunnet få øjnene fra en ældre herre, der sad ved den øverste ende af det andet bord.

Det glat barberede ansigt med den gråsprængte

knebelsbart og noget ejendommeligt ved hovedets kække holdning tydede på, det var en officer. Fra hvilket land? Typen, den fast udprægede type, var der, men hvilken?

Vi sad netop i samtale med Ida Welhaven, digteren Welhavens opofrende, rigt begavede datter, hun som blev ham tro til det sidste, og måtte bæres bort fra hans dødsleje. —

Forgæves! Vi greb os stadig i at se hen til det andet bord. Hvor nobel var ikke denne rejsning, hvor ridderlig hver bøjning af dette hoved, hvor fint hvert træk. — Men typen? Det pinte mig: hvor skulde jeg føre den hen?

Endelig blev vor opmærksomhed fængslet. Ida Welhavens varme begyndte at blive smitsom; hun kom fra Venedig, vi fra vest, syd, vi skiftedes til at fortælle.

»Ser De: når man pr. jærnbåne kravler op ad Appenninerne, sker dette så langsomt, som om damphesten havde været en snegl«.

»Er stigningen stærk?«

»De kan stole på, den er stærk! Hvad der forøger det ubehagelige ved denne kryben opad, er, at man samtidig befinder sig i en tunnel af forbavsende længde og selvfølgelig derfor i det mest uigennemtrængelige mørke. Sæt at toget pludselig standsede, ikke kunde komme videre, og at man således blev siddende fast midt inde i bjærget!«

»Ja — sæt!«

»Jeg forsikrer Dem, blot tanken bringer en for-

nemmelse, som om man skulde kvæles. Undertiden forekommer det en virkelig, som om toget stod stille. Imidlertid — takket være tunnellen for den overraskelse, den til sidst skænker os! — den munder ud på Apenninernes top. Om toget vilde standse — blot fem minutter, blot et eneste minut!«

»Middelhavet?«

»Middelhavet. De har endnu ikke set Middelhavet. Middelhavet, bølgende og sitrende i morgensolen! Og ved ens fødder Genova la superba, du naturens amfiteater med dine klipper, dine terrasser, dine flade, blomsterprydede tage og dine roser!«

»Roser? Er der så mange roser?«

»Fremfor alt: roser. Du gode Gud, disse roser og denne berusende blomsterduft! Jeg glemmer aldrig Genua. Jeg glemmer aldrig den rigdom af røde og hvide kamelier, via Nuova's og via Balbi's paladser med deres fortryllende, perspektiviske interiører, deres kunsthommeligheder, deres skønhedsundere, Villa Negro, udsigten over Golfo di Genova fra Acqua Sola!«

Jeg studsede uvilkårlig. Vi havde nok været noget højrøstede. Den ubekendte ved det andet bord havde vendt hovedet om. Det dybe, alvorlige og dog tillige så ildfulde øje så' over de andre hen på os med en sådan forståelse af vor entusiasme, en sådan elskværdig sympathi med vor ungdommelige begejstring, at det slog os.

Og så dette smil, dette ægte, gode smil, dette

»ljufva leende«, hvis lyse runer han selv som ingen anden har kunnet tyde.

Det gik pludselig op for mig: Typen var finsk!
Han rejste sig op. Det var Topelius.

Firenze! — Fra den dag af besøgte vi daglig Uffizierne, Palazzo Pitti sammen med Topelius. Hans høje kunstnersjæl kastede som sin egen afglans over hvert enkelt kunstværk. Der udgik et lys fra ham selv, der trængte ind til den inderste vrå, selv i det mest tilrøgede maleri.

Og han havde en særlig forkærlighed for gamle, halvt forglemte malerier. Han støvede dem op i den mørkeste krog, kom hen til os med et fornøjet ansigt og sagde:

»Jeg har fundet det«.

Og han fandt altid, hvad andre overså. Fandt han ikke »Ljungblommar« i ødemarken?

Men foran »Tornudtrækkeren« stod han som rodfæstet. Det var hans yndling. Børnenes digter kunde ikke rive sig løs fra drengen, som han sad der og holdt med de kraftige hænder fast på sin fod. Han lo til ham.

Det forekom mig oftere, den nøgne marmordreng hellere skulde lade den torn blive siddende, hæve hovedet og se op i det ansigt, som bøjede sig ned mod ham. Dette »ljufva leende!«

»Lilla älskling, sagde Topelius.

Når jeg senere hen i tiden tænker på Firenze's solbelyste Uffizier, vil jeg altid se Suomis sanger stå der med blottet hoved, fuld af ærbødighed, greben i sin inderste sjæl af kunstens storhed.

Topelius er altfor human, for menneskekærlig og — hvorfor ikke? — for meget kristen til ikke at sympathisere med enhver stræben mod noget sandere og bedre. Stagnation er for ham død, fremskridt liv.

Men han er ingen oppositionsmand! Ganske vist ikke. Ikke alle kan være rodhuggere. Når de gamle rådne, ormædte træer er hugne om, skal der plantes ny. — — — — Der er et bibelsk ord, der hedder: »Pavlus planter, men Apollo vander«.

Når jeg læser Topelius' digte, hans fædrelandske historier, hans børnefortællinger, når jeg i erindringen tilbagekalder mig ham selv, således som han stod og gik dernede i Italien, kommer jeg altid ufravigelig til at tænke på dette århundreder gamle: »Apollo vander«.

Selv i ødemarken! Og han ikke blot vander, han så'r. Hvor han kommer hen — endog i de frostlændte trakter — skaber hans øje spirer til nyt liv. De skyder op af jorden, de spirer frem ved hans fod.

I Florenz var der den gang en lille, finsk kunstnerkoloni. De kom alle jævnlig til Via della Scala for at yde Topelius deres hyldest.

Den faderlige godhed, han viste dem, forringede

intet af den beundring, ærefrygt, jeg havde nær sagt: den tro! hvormed de unge i ham hædrede det største, ædleste, kæreste i deres land.

Hvor morede han sig ikke over den korpulente Rudolfi, når han i salonen søgte at divertere sine gæster med arier og barcaroler!

Hvor lo han ikke, når Orlando (opvarteren) i døren afbrød den glimrende bravurrulade med et skingrende »Signor, Signor, il conto!« og ex-operasangeren med et ryk i tangenterne, et afrevet hvin på det høje C styrtede ud eller rettere styrtede ned fra Parnas, ned ad trapperne, for som hotelvært at betjene sine rejsende.

Topelius lo, så tårerne kom ham i øjnene.

Der vankede et og andet lille champagnegilde blandt skandinaverne i Via della Scala.

Topelius gav også et. Glad med de barnlige blandt gæsterne, overbærende med deres kådheder, og dog uden at det indtagende, milde alvor nogen sinde forlod ham, det ægte finske, tålmodige alvor.

Hvad han hin aften sagde til mig i en bevæget stund, glemmer jeg ham aldrig.

Da vi på Fiesoles terrasse stod og så' ud over Arnodalen, steg en herre og en dame ind i en bagved stående vogn.

»Det er kronprinsen og kronprinsessen af Danmark!« hviskedes der.

»Sessan!« udbrød Toini.

Topelius, hans hustru, døtre ilede tilligemed de øvrige skandinaver hen og hilste. Sveriges »Sessa« var noget, der kom finnerne ved. Gammel kærlighed ruster ikke.

På San Miniato's kirkegård vandrede vi længe om mellem gravene. På nogle hang den afdødes portræt.

Jeg blev levende mindet om der Judenkirchhof i Prag — netop ved kontrasten, og fortalte det til Topelius.

»En høj, spids sten viste grænsen mellem nazærerne og Israels folk, for at adskillelsen mellem de rene og urene skulde falde ret skarpt i øjnene. Fra et besøg i den ny synagoge, hvor vi så' en jødisk brud i al sin orientalske skønhed, steg vi ned i den gamle, underjordiske, efter pragernes påstand den ældste i verden og bygget af de første flygtninge fra det ødelagte Jerusalem. Fra hvælvingen hang en stor fane, der trak sig hen over hele synagogen, en gave af kejser Ferdinand den 3dje til tak for den tapperhed, jøderne viste ved svenskernes belejring af Prag. Lampen brændte stille derned foran det allerhelligste, jødernes lampe, der aldrig må slukkes! — Tilslidst havnede vi i den jødiske kirkegård. Forstenet alt ligesom den mosaiske religion. Man så' intet andet end store, med hebraiske bogstaver bedækkede gravstene, —

enhver forsynet med dert stammes mærke, den afdøde havde tilhørt. En krukke betegnede således Levi stamme, to sammenfoldede hænder Arons o. s. v. Overalt, hvor man så' hen, mødte øjet intet tegn til spirende liv, intet træ, ingen blomst. De dødes venner og slægtninge lagde, når de besøgte deres kæres grave, ingen krans men en lille sten, som kærligheds- og agtelses-tegn. Hvor mange stene var der ikke i disse små hobe; hvor mange hede sorgens, savnets og længslens tårer er ikke faldne ned på denne urgamle dødens forstening!«

»Uden at have kunnet smelte den!« sagde Topelius.

»Kirkegården blev for os som en trøstesløshedens, livløshedens ørken, og dog strålede Guds varme sol over den, og milde sommerluftninger fra Moldau, fra Riesengebirge strøg ind over de hebraiske indskrifter. Det var, som om et eneste, langt, tusendårigt suk efter forløsning åndede gennem kirkegården. Da vi gik ud, vendte vor vejviser, en lille, skrutrygget jøde sig om og kastede en sten«.

»Kan Gud ikke opvække liv af stene?« udbrød Topelius. »Når menneskene tier, skal jo stenene tale!«

Forbi fortet Malghera brusede toget udover Lagunernes lange bro. Det var ikke Laguna morta. I Laguna viva lå Dogernes solbelyste stad som

et luftsyn og svømmede på havet. Om blændværket forsvandt, og toget jog ud i det åbne Adriaterhav!

Det var ikke virkelighed, disse spir, kupler, paladser som hævede sig op af vandet og beskuede sig selv i dets blanke spejl. Det var Fata Morgana.

Vi tog ud til Lido. På Adrias strand hjalp Topelius os med at samle muslinger.

Jeg vil ikke beskrive Piazza di San Marco, den er tusende gange bleven beskrevet.

Men en aften på St. Markuspladsen i måneskin, i gasbelysning er en drøm. En drøm, der har beruset alverdens og alle tiders kunstnere, inspireret dem som hed vin.

Topelius satte sig ned, holdt begge hænder for panden og åndede dybt.

»Det er en drømmeverden«, sagde han.

En af de mange, hvide duer, der flagrede om, satte sig et sekund på hans skulder; Topelius så efter den.

»En sådan hvid due«, udbrød han, »minder mig altid om en uskyldig, buttet bambino«.

Pludselig hævede han sit glas Falerner. Hvad han sagde? Kan ikke gengives! Jeg vil ikke gengive det. Det var at tage med hårde hænder på sommerfuglevinger. Sølvstøvet vilde gå af, bouquet'en dunste bort af den mousserende vin.

Et spindelvævkunstværk, født af måneskin, af en venetiansk stemning, født i samme beåndede nu! Denne potheose toner endnu for mine øren som en genklang af Bethovens måneskinssonate.

Han henvendte den til mig:

»Fordi vi to er de største børn blandt os alle, børn forstår hinanden bedst. Vil vi nogen sinde glemme denne aften? Jeg vil mindes den ved Saïmas strand, ved Kemi og Kyro. Jeg vil mindes den til min død«.

Klokken i San Marco, i il Campanile, slog 12. Lagunernes plasken lød uophørlig i kanalerne, akkompagneret af gondolierernes ensformige tilråb.

Det var mezza notte. .

Udenfor en kafé af lutter spejlglas og marmorsøjler sad vi ved et af de mange, små borde og drak Salerno i Milanos Galleria Vittorio Emanuele.

»O, du store Mengoni, hvis geni udtænkte og opførte dette arkitektoniske underværk fra tusend og én nat, for dig dette glas Salerno, medens fuldmånen og de myriader stjærner sender deres stråler ned gennem dine hvælvinger!«

To gader med tvende pragtbygninger gennemskærer hinanden i et latinsk kors; i midten ved gennemskæringspunktet danner de en rotonde.

De nederste etager åbner sig for den strømmende mængde i elegante kaféer; musikken toner, silkeslæb rasler, sporer klirrer, og diamanter funkler — funkler! Gud, hvor der funkler hernede!

Funkler af gasflammer og elektriske blus, der

forvandler den dybe, italienske nat til en blændende dag. Og over os en hvælving så ætherklar, og kloder så lysende, som om vi havde stået under Guds fri himmel. —

Det er ikke himlen, det er en glashvælving, der gennemsigtig som krystal hvælver sig over galleriet og i midten højner sig til en domkirkes kuppel. Hvor musikens toner bølger og forsvinder i denne kuppel, og hvor magisk bliver ikke den stråleregn, den reflekterer og drysser ned over Vittorio Emanuele's statuer! De lige rækker står som støbte i sølv.

Milanos damer koketterede bag vifter og slør, ligesom ruten Genua-Pisa fuld af det mest henrivende skælmeri og ynde.

Jeg kunde ikke få den pludselige sammenligning ud af hovedet. Tunnel følger på tunnel, flygtigt, lunefuldt, og mellem hver fanger man skønne glimt af Middelhavet med dets hvide og brune sejl. I forgrunden: pinjer, oranger.

»Det er et feæventyr«, sagde Topelius betagen. »Se disse officerer! Franskmændene falder igennem; de kan ikke stå sig. Uniformerne — smukke, men de figurer, disse uniformer omslutter! Modeller for billedhuggere hver én. Se kun, selv de mest herkulisk byggede er ikke plumpe, men fine og smidige, de bredeste skuldre er plastisk afrundede. Har jeg ikke ret? Og så denne holdning og gang, militærisk, men tillige let og elastisk, som om de gik på springfjedre. Ser I den sorte kappe, den ene flig kastet over skulderen? Fra hvem har de dette kast? Fra

de gamle Romere, det er togaen, det ligger dem i blodet! Denne medfødte gratie er en arv fra de gamle, nedarvet gennem tiderne. Desværre, vi må erkende, de, der egentlig ejer den, det er folkeslagene søndenfor Alperne, søndenfor Pyrenæerne og søndenfor balkan«.

»De præjsiske officerers skolerette holdning er i det mindste så stiv og træagtig, at den banlyser al skønhed«.

»Ganske vist! De burde helst ses i geledder, hver for sig er de tinsoldater. De lader sablen slæbe efter sig«.

Lidt senere hen udrød han med ét:

»Hvad der nu vist slår de fleste, når de første gang kommer over Alperne og ser den lombardiske slette i al dens bugnende rigdom, det er —:

»Skønhed?«

»Ja, ja vel! Skønhed endogså der, hvor man ellers ikke ser den, nemlig i en vaskekones gang over gaden, men forunderlig nok: tillige et så pro-saisk ord som dygtighed! En dygtighed, man ikke har haft nogen anelse om, praktiske fremskridt, orden og energi. Vel fremtræder denne stærkest i Norditalien -- «

»Også i Toskana og kirkestaten«, udrød jeg, »overalt undtagen — ja, undtagen i Neapel og i Italiens poetiske måneskinsstykke: Venedig«.

»Rør ikke ved det måneskinsstykke«, sagde Topelius leende. »Måneskin er som gudernes nektar for en tørstende digtersjæl. Og dog«, tilføjede han

med pludselig alvor, »ære være det livets åndedrag, der jager måneskinsskyggerne bort og lader solen bryde frem. Det er dog Guds kære, velsignede sol. En skål for den forenede italienske nation! En skål for det ny Italien! Ikke for den gamle romantiske vankundighed, men for frihedens oplysning«.

På taget af Milanos domkirke!

En sådan labyrinth af trapper og gange, der slynger sig mellem en skov af spir og småtårne!

Man kunde lege skjul bag alle disse afsatser og billedstøtter og behøve en ariadnetråd for at komme ud af dette stenvirvar.

Canovas statuer stod og lod sig beskinne af aftensolen. Den gyldne glans gav dem glød og varme.

Blodet syntes at pulsere i deres årer og ånde-drættet at liste sig over deres læber.

Topelius gik om med et blik, som om han, — en anden Pygmalion, — ønskede at gyde liv i sten.

Solens guld bredte sig over deres gevandter, legede i gevandternes folder, heftede sig fast ved hvert ornament, skjulte sig i hver arabesk og listede sig opad ethvert af de slanke spir, der i en forvirrende mangfoldighed strakte sig op mod himlen.

»Se der!« udbød Topelius, »Mont-Viso, Mont-Cenis, Mont-Blanc, St. Bernhard, Mont-Rose, Mont-

Cervin, Monte-Moro, Gletschhorn, Simplon, St. Gotthard, Splügen, Apenninerne!«

Der stod han og så' ud over »Fugleperspektivet«.

»Från Alpernas rand,
från Baltiens våg,
Evropa jag såg
i blommor og brand«.

Og solen begyndte at gå ned bag Alperne, hvis toppe hævede sig ligeså blændende hvide som denne marmorbygning, på hvilken vi stod.

Ligesom aftensolen farvede snebjærgene og gletcherne rosenrøde, således rødmede i dette øjeblik majlænderdømmens marmor.

God nat! God rolig nat! Den, der kunde blive heroppe, til månen stod op! Den, der kunde blive heroppe i nattens ensomhed i denne vrimmel af spir og statuer!

Om da, når dømmens klokke med sin dybe malmstemme slog 12, Canovas marmorskabninger vilde stige ned fra tårnspidser og piedestaler! —

Endnu et blik, et afskedsblik over alpepanoramaet og den lombardiske slette. Bjærgrækkerne stod svøbte i en blålig dunst, og de øverste snetinder fangede de sidste solstråler.

Mon hans tanker, medens han — barkebrøderlandets, de hårde livsvilkårs søn — stod der og stirrede ned i Milanos rosenfylde, igen usynligt

»knöt eu krans af ödemarkens
bleka, röda, dagbestänkta,
friska ljung - —!«

Mon hans tanker som trækfugle fo'r over Alperne imod nord, til det »tusend sjöars land«, og der nåede

»med hierta, som log,
de elskade björkar
i Finlands skog«.

Om »Åbo domkyrka« ikke i dette øjeblik hævede sine tårne op — over randen af Brenner!

I slutningen af halvfjerdserne var Topelius i Stockholm sammen med Henrik Ibsen. I et brev fortalte han om dette møde, — det er desværre kommet bort, men nogle år senere skrev han:

»De spørger mig, hvad jeg siger om en »Folkefjende«. Jeg siger, at dette stykke er, ligesom alle Ibsens senere, et genialt spørgsmål uden svar. Tilskueren rives med, enten han vil eller ej; thi spørgsmålet går ham og hans tid ind på livet. Han kritiserer eller beundrer, alt efter sit standpunkt, men når han kommer til slutningen, står han der lige klog. Han har ved sine fødder set en falddør, en afgrund, men — hvor er bunden? Hvor er resultatet? Hvormed vil Ibsen fylde afgrunden? Jeg kan ikke forstå det. Jeg finder blot en realisme, som opløser sig i — skal jeg sige tomhed eller den mest afgjorte idealisme? For øvrigt har jeg fulgt

folkefjenden med beundring for spørgsmålets kraft og billiger fuldkommen dets negative resultat: partierne er fårehoveder, en selvstændig mand står udenfor! Majoriteterne, siger Ibsen, består altid af dumhoveder. Har han ret?«

Når man nævner Topelius' navn, kommer man uvilkårlig til at tænke på Hostrup. Jeg véd nok, sammenligningen er noget vovet.

Forskelligheden er stor. Den ene er lyriker-epiker, den anden lyriker og dramatiker; den ene er finsk, den anden er dansk, den ene er mol, den anden har dur'ens hele livsglade, jublende festivitas. Holbergs arvtager er ikke Runebergs.

Alligevel er grundligheden større, end nogen tror. Den bunder ikke alene i karakterens og digtningens moralske renhed, i det overlegne syn på den sædelige verdensorden, i naturens medfødte, humane elskelighed, den bunder tillige i deres optimisme, deres livshåb, deres frejdige tro på menneskene og -- de kommende slægter. Ingen af dem har nogen stær, der formørker synet; de kan se lyset.

Den bunder endnu dybere, nemlig i deres barnlige, religiøse tro.

Dog ét til: Topelius og Hostrup elsker deres land, deres folk med uudslukkelig kærlighed, des

højere og mere trofast, jo mere det har lidt. Ligesom Finland har Danmark krympet sig under vold, uret og blodige sår.

Kun ét kender det ikke til: det kender ikke til nøden. Dets natur er en velsignelse, ikke en trusel. Derfor er der resignation i Topelius' poesi. Hans kærlighed til Finland er den kærlighed, man føler for et smertens barn.

En gang skrev han mig til:

»De må vide, hvordan Gud skaber en digter. Han går ikke til de grønne træer, som blomstrer i deres uforstyrrede, rolige skønhed, — han går til de halvvisne, dem, som er blevne sønderlidte af stormen, kulden, heden og solens brand — som visen siger: »Imellem dem var nat og død og sorg og synd også« — de, som ikke grønnes og blomstre af egen kraft, de, som uden Gud vilde fortørres i roden og styrtes om af vinden, dem berører han med sin ånde, og når de så rejser sig i skønhed, grønnes de ikke mere af deres kraft, men af hans. Thi så vist er det, at vi bærer vor skat i lerkar, på det at kraften må være hans og ikke af os, — at når vi forglemmer ham og tror på os selv, da tager han sin ånd fra os. Tomhed og afmagt er alt, hvad vi af os selv formår. Dette er det gamle »»Ursprungsordet««, kæmpen Sjölf's ord til Fjalarkongen:

Hvad du sjelf förmådde, var att falla,
glömd, som trädet faller i stiglös skog.

Der findes digtere, som endnu ikke har prøvet det, og dem beklager jeg, thi for dem står det tilbage at visne bort i sig selv. Æren, populariteten -- vindkast og sæbebobler! Men at arbejde i det godes og sandes tjeneste med de gaver, Gud har givet os, at selv elskende tilbagekaste til mange sjæles mørke dyb den stråle af lys, som Gud så ufortjent har ladet falde på vor vej -- se, det er vort kald, vor glæde, vor løn!»

Pavlus planter, Apollo vander, men så kommer der et til! — »Gud giver vækst«.

Lød ikke for nylig dette, »men Gud giver vækst!« i Topelius' velkomsthilsen til Karl Snoilsky?

Cherbuliez erklærer:

»Man behøver blot at gå til bunds i lykken, for i den at finde sorgen«.

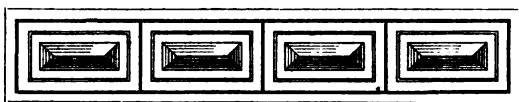
Topelius vilde sige:

»Man behøver blot at gå til bunds i sorgen, for i den at finde lykken«.

»Kantele, det liufva spelet,
började i vinden susa:

Sången är af sorg uprunnen,
men af sång är glädje vunnenn«.

IV.

Fru Jerichau.

J Vatikanets antikmuseum ligger den berømte flodgud og hviler på sine gerninger. Det er rigtig nok fader Nil, — gør intet til sagen! Det er en kolossal Titan, der nyder sin egen vældes fylde. Således ligger Rom i urokkeligt alvor, højtidelig majestæt — en kæmpe midt i Kampagnaen, en flodgud ved Tiberen.

Men så er der de seksten smådreng, de aller-kæreste, buttede, pluskæbede skælmer, lutter humoresker, der med en næsvished uden lige klatrer op ad gudens vældige krop, rider på hans hofte, slider i ham, kradser ham, rykker ham i håret. Og giganten rejser sig ikke for at ryste dem af sig som myg, som kryb; han bliver tålmodig liggende og støtter sig på den ene albue.

Nuvel! Disse uberegnelige småfyre — nogle skoggerler, andre græder, som om de var piskede, — mylrer frem af nilgudens overflødighedshorn. På hænder og fødder kommer de kravlende over Alperne lig lutter drilagtige vintergække og kaster sig over mit minde fra Rom. Jeg kan ikke blive af med dem. I dette øjeblik holder de en silhouet i vejret, et tågebillede, et par blyantsstrøg —

Fru Jerichau i Rom! Om hun så' anderledes ud i København, véd jeg ikke; jeg har kun set hende i Rom. Den første gang i St. Peterskirken, den anden gang i skandinavisk forening i Via de' Pontefici.

Brillant at se hende sidde der i lænestolen og gøre gode miner til slet spill! Hun forstod i det mindste den kunst at kede sig med anstand. Den virtuositet, hvormed hun skjulte enhver tilfældig gaben bag svanedunsviftens skærmbædt, kunde alene gøre hende til kunstnerinde.

Der var ingen fremtrædende personligheder i skandinavisk forening den vinter. Fru Jerichau var den betydeligste, men den aften var hun i det mindste guddommelig lad. Hun gad ikke trække læsset. Læsset vilde måske også have været hende for tungt.

Det var et selskab »comme il faut« i toilet;

man blev præsenteret, og når man ikke var bleven præsenteret, stod man dos à dos i en française og skelede til hinanden over skulderen.

Om enkelte folk kan more sig, når de kommer til Italien?

Danskere, nordmænd og svenskere var lige gode om det! Svenskerne stod, som de altid står, når de venter super'en, nordmændene, som om de hvert øjeblik ventede at blive råbt op ved en eksamen, danskerne — nå ja, københavnerne så' rent ud sagt ud, som om de holdt generalprøve på: »Den verden hvor man keder sig«.

Et forsøg på at synge: »Kennst du das Land, wo die Citronen blühen?« faldt ynkeligt ud. Vejret gik fra en; dét kom i den gale hals.

Den svenske gesandt var der med frue; de underholdt sig mest med fru Jerichau.

Gesanden stod med udsøgt høflighed bag hendes stol. Intet under! Hun var værd at se på.

Værd at se på! — Har De nogensinde set hende i toiletet? Hun er nu død, men hendes ansigt glemmer jeg ikke, hverken som jeg så' hende vandre om mellem St. Pietros billedstøtter eller sidde på en fløjsstol mellem lutter konveniensmasker. Der var noget olympisk ved dette ansigt, ved dette homeriske smil.

Se hende, midt i en karnevalssværm på Korsoen, stående på en af blomster bugnende vogn med en brændende fakkell i hånden, omringet af Fauner, Pjerrot, Harlekin — stående oprejst midt i en regn

af konfetti, og så pludselig smide faklen, ryste kalken af sig, slynge ud i vrimlen en håndfuld hvide kugler, kaste hovedet tilbage og le — le, som kun glædens gudinde kan le, og så her! I skandinavisk forening, i Via de' Pontefici!

Hun ler! Jeg forsikrer Dem, hun ler. Lænet tilbage i stolen, med små energiske håndbevægelser — taler dæmpet med maleren N. N., han ler også, hun ler igen sagte, sotto voce, han stemmer i med.

Pludselig rejser hun sig, trykker hurtigt lommestørklædet for munden, med den anden hånd gør hun en bevægelse, som om hun »vinkede ham af«.

N. N. rejser sig halvkvalt af latter. I en fuldstændig paroxysme tyr han hen bag portieren. — I guder, hvor man kunde misunde ham! Hvad var det, de lo ad? — — —

Hvad de lo ad? Spørg maleren!

Jeg husker ikke, hvor vi sad, om det var i en kafé med marmorvægge, i en kafé med spejlvægge, i hvilke de hvide søjlerækker fortsætter sig i det uendelige, eller i en af disse ægte romerske restauranter, lange, smalle, hvælvede korridorer, der løber indad, mørke og skumle om dagen, effektfulde og ejendommelige ved aften, når gaskronerne danner lysende perspektiver.

Måske det var i et osteri, endnu uforfalsket, et romersk osteri, hvor de undertiden sidder i køkkenet — og et sådant tilsodet, malerisk køkken! — midt i røg og os og ser en tarantel danse og lytter til mandolinen.

Kan også være det samme, stedet gør intet til sagen.

»Hvad vi lo ad? Nu skal de høre! Har De nogen sinde set fru Jerichau udrustet til en kunstner-ekspedition, det vil sige: til en jagt efter skitser, modeller? Jeg vilde lykønske Dem, hvis De havde gjort det. Denne gang gjaldt det Albano. Det er en fire dage siden, hun kom netop tilbage i går.

Nuvel! Præcis kl. 6 eftmd. stod fru Jerichau på Albanos jærnbanestation, eller rettere: hun sad, sad på en smørdunk, forskanset bag en vognborg af malerrekvisiter og omringet af en sand hærs-kare af tjenende ånder i form af halvnøgne gadedrenge.

Jeg forsikrer Dem, et helt kaos af brune arme, knyttede hænder, dansende fødder. Det blev et formeligt slagsmål. Tre sloges om hendes stafeli, fem om hendes malerkasse, syv om hendes plaid, ti om hendes paraply.

Kan De tænke Dem hende i den situation? Tilmed opskørtet, med stråhatten langt bag i nakken, håret halvt opløst? — Ja, for det lønner umagen.

Nu vil jeg tillade mig at gøre Dem opmærksom på følgende faktum: Fru Jerichau havde været lige så mange gange i Albano, som der er dage i en måned. Hun vidste altså, at der på stationen ved hvert togs ankomst holder en omnibus, at der i Albano findes ikke mindre end fire hoteller til de rejsendes behov: Ville de Paris, Russia, Europe, Roma.

Men som hun nu forleden sad der på smør-

dunken, vidste hun det ikke. Det var sporløst ud-slettet af hendes erindring«.

»Hun er distræt?«

»Distræt? Bedste frue, jeg beder: ingen samvittighedsspørgsmål. Om det gjaldt min biglietta di banca, jeg kan ikke besvare det. Måske jeg kunde drive min indiskretion så vidt, at jeg tænkte mig en mulighed af overfyldt omnibus, overfyldte hoteller — på ære, hun har ikke givet mig nogen grund til denne indiskretion.

Altså: Fru Jerichau sad der i den stegende sol på smørdunken, beskæftiget med at løse det indviklede dilemma: Hvorledes skal jeg blive befordret?

»Har De et æsel?« spurgte hun den mand, der med en regn ørefigen havde raseret perronen.

»Æsel?« sagde manden. »Kan signoraen ikke høre, æslet skryder?«

Jo — signoraen hørte, æslet skrød. Det lød i fru Jerichaus øren som ligefrem musik. Hun fo'r op i extase.

»Himlen være lovet, kære mand, De er en engel i nøden!«

Nu — fru Jerichau sad på æslets ryg med malerkassen som en skansekurv foran sig. Han — »englen i nøden« travede som et andet pakæsel ved siden af. Staffeliets sad ham op over hovedet.

De tror måske, fru Jerichau var kommen til ro? De tager fejl. Nu opstod der et andet spørgsmål:

»Hvor skal jeg i nat få tag over hovedet?«

Hvad skal man sige til det? For hendes øjne

må Albanos huse, for ikke at tale om dets fire hoteller, dets 6200 indbyggere, pludselig være sunken i jorden.

»Min gode mand, véd De, hvor der kunde findes et albergo — selv det tarveligste?«

»Hos mig, signora. Jeg har en seng —«

»En seng! Men De er dog et velsignet menneske. En seng!«

Og fru Jerichau, som var meget søvrig og sad og nikkede i sadlen, følte sig pludselig under mægtige vingers beskyttelse. Hun drømte om denne seng, hun fantaserede om den, hun malede den — i tankerne.

Imidlertid faldt mørket på, hurtigt som mørket plejer at komme i syden. Maria della Rotonda var næppe til at se, og endnu luntede æslet afsted i et trav, som om det var nærved at falde i søvn. Til højre, til venstre, til venstre, til højre og forfra igen.

Endelig fo'r fru Jerichau op og så sig om.

»Den fart bliver mig noget lang«, sagde hun. Hun syntes at skimte korridor og mure af Villa Barberini — forbi Villa Doria. I samme nu gennemfo'r der hende en anelse. En anelse, der forvandlede hendes blod til is.

»Sæt: Manden vil bortføre mig!«

»Holdt!« råbte hun med sine lungers fulde kraft.

Forgæves! Hun kunde lige så godt have talt til en sten. Det »velsignede menneske« blev ved

at løbe, og æslet blev ved at trave hen over ruinerne af Pompejus gamle landsted.

Fru Jerichau så' sig i ånden ligge derude mellem bjærgene udplyndret, bundet, kneblet — måske blødende,

»Holdt!« råbte hun. Hun rykkede i tømmerne, æslet gik bag ud, fru Jerichau lå på ryggen, det vil sige på jorden.

»Signora«, sagde manden, der stod bøjet over hende. »Æslet havde alligevel gjort holdt af sig selv, for her er huset«.

»Gud være lovet«, udbrød fru Jerichau.

Huset? Hun så op ad vægge og ned ad stolper — nå, smukt var det ikke, men det så' ganske ordenligt ud, ganske skikkeligt — i det hele taget ikke mistænkeligt. Op ad en hønsetrappe — fru Jerichau kravlede på alle fire —

»Skal jeg bære signoraen på ryggen?« spurgte manden.

»Ih, Gud bevares!« råbte fru Jerichau.

Et usselt kammer, en stor, bred, ægte italiensk seng — en sådan seng, som hun havde set i søvne.

»Hvem ligger i den seng?« spurgte fru Jerichau.

»Ja, der ligger min kone og jeg«, svarede mennesket.

»Men min gode mand, hvor skal så jeg ligge?«

»Ved siden af, signora. Sengen er såmænd bred nok til tre«.

»Ih, Gud bevares!« råbte fru Jerichau og tog flugten.

Hun havde imidlertid næppe sat foden på trappen, før det pludselig randt hende i hu: mørket, bagagen. Fru Jerichau vendte sig om og begyndte at parlamentere.

Der stod hun på hønsestigens øverste trin, holdt sig fast med den ene hånd, med den anden gestikulerede hun og søgte at gøre »det velsignede menneske« indlysende, at det ikke gik an, at hun — med et ord: hun gav ham på stående fod et kursus i etiketten.

Men »det velsignede menneske« var uimodtagelig for dekorum. Han gestikulerede med begge hænder, og nedlagde med rystende hoved en protest, udslyngede en appel til hendes retfærdighedsfølelse: sengen var udmærket, et formeligt pragteksemplar af en seng.

Endelig havnede fru Jerichau i et aflukke ved siden af, hvor hun måtte stå krumbøjet for ikke at støde hovedet mod skråtaget. Hun måtte ligge på det bare gulv med regnkåben under hovedet, plaiden over sig. Nu, det var just ikke den seng —!

Fru Jerichau var lige ved at falde i søvn. Pludselig fo'r hun op. Der brød et lys ind over situationen, som var forfærdende, rent ud sagt et lyn. De havde løkket hende i en fælde, og hun var gået i den! Nu ventede de to banditter derinde, til hun var slumret ind. De vilde udplyndre hende, myrde hende — det gjaldt at barrikadere døren.

På alle fire krøb fru Jerichau igen omkring i

mørket. Malerkasse, staffeli blev slæbt frem, hendes feltstol, hendes galosker, det blev et virkeligt stillads. Flugt var umulig, hun måtte forsvare sig i sin hule.

Medens disse forsvarsforanstaltninger gik for sig, begyndte det at øsregne, regn, således som den kan være i Albano. Taget var råddent, det dryppede næsten i spandevs, fru Jerichau måtte slå sin paraply op.

Nuvel — kan De tænke Dem hende ligge der på gulvet under paraplyen med stokken i den ene hånd, parat til at slå til? Kan De tænke Dem hende svedende angstens sved, medens hun lyttede efter en anden lyd end regndråbernes: plask, plask?«

»Og så?«

»Og så?«

Maleren tændte sin cigar.

»Hun kunde have sparet sig den skræk. Folkene var skikkelige landfolk, de sov som murmeldyr. Men véd De, frue, hvad der er det bedste ved hele historien?«

»Nej?«

»Det er, at høre fru Jerichau selv fortælle den.«

Jeg sov i Via de' Pontefici. En forstyrret søvn. Om det var hin kedsommelige aften i skandinavisk forening, erindringen om fru Jerichaus ansigt, hendes tilbagetrængte smil, der lurede lig en skælm ved

hendes mundviger, eller malerens skitse af fru Jerichau liggende under Ole Lukøjes paraply, véd jeg ikke. Nok er det, jeg drømte en højst løjerlig drøm.

Jeg var i skandinavisk forening. Der var tre grupper. Svenskerne sad for sig, nordmændene for sig og danskerne for sig. De havde det kedeligt. Skandinaverne syntes lige så langt fjærnede fra hverandre, som om Øresund og Kattegat var fulgt med til Rom.

De havde deroppe pakket Drottninggatan, Karljohansgade, Østergade ned i en kuffert og pakkede dem nu op her i Via de' Pontefici.

»Hm, vädret är vackert«.

»Mycket vackert«.

Pavse.

»Luften er stille.«

»Meget stille«.

Pavse.

Almindelig tavshed. Stemningen lod til at være noget trykket.

»Ursäkta«, sagde den tiltalte, »jag är inta presenteradt«.

»Ja, det er jeg ikke heller«, svarede min nabo, »men da ingen af os har tid til først at løbe hele Rom igennem for at finde en bekendt, der kan præsentere os for hinanden, må vi gøre det selv. Mit navn er Holm. Deres?«

»Ljunggrén. Kunglig öfverstaldmästare«.

Pavse. Man kunde have hørt en knappenål falde; man vovede næppe at røre sig.

Da rejste fru Jerichau sig op fra sin lænestol. Hun holdt viften for munden og sagde:

»Mine damer og herrer! Tillad mig at fortælle Dem et ganske lille æventyr. — Langt oppe mod nordpolen fandtes der tre hønsegårde. I den ene boede der lutter livlige, gemytlige, nordiske høns, i den anden boede der dybsindige og tungsindige Kochin-kinesere, i den tredje var hønsene blevne noget gravitetisk spanske, man fortalte endogså, de havde en lille tendens til sporer, men — som sagt — hverken Kochin-kineserne eller Spanierne var ægte, trods den kinesiske kam og de spanske sporer vare de alle uden undtagelse nordiske høns.

Hønsene sad på deres pinde, hver med den ene fod trukket op, så' skævt over til hverandres hønsegårde og sagde: »Kluk, kluk«.

Da skete der en gang noget ganske mærkværdigt. Fugl Fønix kom flyvende gennem luften og flagrede frem og tilbage over hønsegårdene.

»Det var noget«, sagde hønsene.

»Det må være det, man kalder et ideal«, tilføjede de spanske.

»Hvor skal vi rejse hen for at få sådanne fjedre?« råbte Kochin-kineserne.

»Rejs til Italien«, sang fugl Fønix.

»Hvad ville vi blive der?« spurgte de spanske.

»Romerske høns«, sang fugl Fønix og fløj bort.

Da opstod der en forfærdelig travlhed. De nordiske, de kinesiske og de spanske vilde alle til Italien.

»Men vi må tage vore egne hønsegårde med«, sagde de, »thi så vil vi overalt, hvor vi kommer hen, føle os som hjemme«.

Og hønsene rejste, og hønsegårdene tog de med. En aften kom de til Italien. Hønsegårdene blev pakkede ud; de nordiske, de spanske og de kochin-kinesiske fløj op på deres pinde, trak hver den ene fod op, så skævt over til hverandres hønsegårde og sagde: »Kluk, kluk«.

Der sad de alle stille og ventede på at blive romerske høns«. — — —

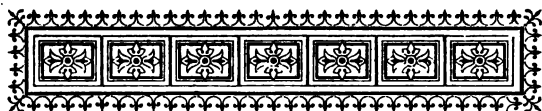
»Ih Gud bevares!« råbte skandinaverne. De stak alle af som raketter.

Og så fru Jerichaus leende øjne over randen af viften! Hun slog den sammen, jeg fo'r op, halv fortumlet af søvn. Nede fra Ripettaen lød fuldtonigt og klingende:

»Mira O Norma!«

Stemmerne tabte sig opad Tiberen.

V.

Louise Michaeli.

Hun er død; hendes sang er forstummet. Det véd enhver. Den sang, hvori hun ligesom udåndede sin smerte, sit liv.

Mon hvor mange, der hernede mindes fru Michaeli, trods hendes store berømmelse? I det højeste måske som et blegt skyggerids uden retouche.

I Danmark kunde flertallet nu en gang ikke falde i extase, fordi hun ikke var smuk. Københavnerne er i det hele taget fødte med en vis svaghed for sceniske netheder, skønt himlen skal vide, Sarah Bernhard er ingen skønhed.

Rent ud sagt: man holdt ikke af at se hende i operaen. — Se hende! Du gode Gud, som om det at høre hende ikke var nok.

Ligesom Søren Kirkegård, når »Don Juan« blev opført, stod i det kongelige theaters forhal og lagde

øret til væggen, kunde man med fornøjelse lukke øjnene og lade hele sit væsen gå op i lutter hørelse. Man ejede kun en eneste sans!

»Det er en gammel erfaring, at det ikke er behageligt at anstrænge to sanser på én gang, og det er således ofte forstyrrende, når man skal bruge øjet meget på samme tid, som øret er beskæftiget. Man har derfor en tilbøjelighed til, når man skal høre musik, at lukke øjet. — — — Jeg har siddet nærved, jeg har fjærnet mig mere og mere, jeg har søgt en afkrog i theatret, for ganske at kunne skjule mig i denne musik. — — — — Jeg står udenfor på gangen, jeg læner mig op til det skille- rum, der udelukker mig fra tilskuernes pladser, da virker den stærkest. Det er en verden for sig selv, afsondret fra mig; jeg kan intet se, men jeg er nær nok til at høre og dog så uendelig fjern«¹⁾,

Lukke øjnene ligesom hin bekendte mand, der aldrig før i sit liv havde hørt Jenny Lind, og som nu ved ørets hjælp alene vilde forvisse sig om, når den store diva var trådt ind på scenen.

Kun tre toner! Kun tre enkle, svagt henåndede toner — den første takt — Jenny Lind! Han sprang op som rørt af et elektrisk stød. Hvilken anden strube i verden kunde blot tilnærmelsesvis —!

Jo én, — Louise Michaelis. Hun manglede Jenny Linds geniale ydre, manglede fuldstændig hendes geniale skuespilkunst, men som sangerinde

¹⁾ Kirkegård: Enten — Eller.

var hun den svenske nattergals nordiske efterfølger, hendes eneste arvetagerske, mod hvis storheds glans den verdensberømte Kristina Nilsons blegner lig en mat stjerne.

Der var ingen humbug ved denne kunst. Ingen bestikken ved hjælp af prægtig figur, pikant hår, pikante øjne, pikant livsskæbne. Det var kunsten selv i al sin guddoms magt. — Pikant livsskæbne? Den var som mange andres. Leder De frem gamle aviser fra hin tid, udenlandske som indenlandske, vil De finde gentaget i det uendelige:

»Louise Charlotte Helena Michal, født i Stockholm 17de maj 1830. Elev ved operaen 1849, debuterede som Elvira i »Don Juan« s. år, engageredes der 1852 som primadonna, rejste til Paris og London, sang for Garcia og udnævntes til hofsangerske s. år. Sang i 1855—56 i København, Strasburg, Berlin, Dresden m. fl. steder, engageredes til Her Majesty's Theater i London til 1863, sang samtidig i Tyskland, Nederlandene, Danmark, Norge og Finland. Fra 1ste Juli 1864 og til sin død var hun knyttet til den kongelige opera i Stockholm, hvis fornemste prydelse hun var. År 1860 ægtede hun Charles Michaeli, mistede sit eneste barn i jan. 1870. Samme år i september døde hendes mand, og den 23de februar 1875 endte Louise Michaeli dette jordiske liv efter en langvarig sygdom 45 år gammel, medlem af musikakademiet, prydet med hædersmedaljen pro litteris et artibus«.

Har jeg ikke ret? Tørt, koldt som et nøgternt

referat! De læser videre. I en anden avis får skelettet mere kød og blod:

»Louise Michaeli født Michal. Hendes fader, en agtet mand, kantor ved Jakobskirken og korsanger, døde tidligt. Nu kom en tid fuld af forsagelser og hårde prøvelser. Der manglede hende selvtillid og djærvhed, og ingen vilde tage sig af den forladte, hvis ydre var ufordelagtigt, og hvis store gaver ingen anede. Louise Michaeli har ikke fra begyndelsen fundet en banet vej, på hvilken venlige hænder ledede hendes første skridt. Louise Michaeli har fornemlig ved egen kraft, ledet af indre drift, brudt sig en bane gennem klippen, men og på denne møjsomme vandring fundet de ædle skatte, som den samme hårde klippe gemmer til den, der magter at gribe dem«.

Og idet De læser videre, opruller der sig et tonemaleri, der i sin storartede pragt kulminerer i hendes verdensberømte sopranparti i Bethovens D. Durs messe. Begejstrede ord om hendes vidunderlige koloratur, den rene ånd, den storartede, brede stil, energien i hendes foredrag, dens »brio granito«, dens ædle, kraftige majestæt.

Ord om en intonation, en teknik uden lige, »serafisk renhed«, »sublime grandeur«.

De får at vide, hvorledes hun endelig under Isidor Dannstrøms beskyttelse tilkæmpede sig den selvbevidsthed og selvstændighed, der senere førte hende fremad til sejr, hvorledes Jenny Lind gav hendes uddannelse dens fuldendelse, og Louise

Michal hin mindeværdige aften, da Jenny Lind for første gang i sit hus forestillede den unge pige for Londons højeste société, på en verdensberømt musikautoritets forsigtige spørgsmål: »Hvilket nummer skal vi vælge?« med sikkerhedens ro svarede: »Hvilket De behager«.

På de store verdensoperaer passerer hendes glansroller revue. Det hele, samlede repertoire glider forbi Deres blik.

De ser hende, hvor hun var størst, hvor hun stod på sin storheds tinde som en uovervindelig, en aldrig overtruffen, aldrig nået af nogen rival, hverken før eller senere; som tolk for Händels oratorier. Ingen har som hun fattet Händels religiøst-sublime storhed.

Pariserne bøjede sig i stum ærefrygt for denne mægtige, imponerende inspiration.

»C'est comme si le maestro«, udbrød de åndeløse, »le maestro lui — même eût fait choix de cette interprète pour dévoiler ses sentimens les plus intimes!«

Der var plastik i hver tone.

Og De ser hende stå der i kunstens tempel som dens indviede præstinde, ikke som dens terne. De ser hende ikke, De hører hende, forstår af den sagtteste mezza voce, af den mest svulmende, energiske crescendo, hun har aldrig krænket alteret!

Og medens ekkoet fra hendes lysende triumfer, applausen fra den store verdensscene lyder i Deres øren, medens De ser det svenske folk under

jublende vivatråb overrække hende den bekendte norma — krone, rigt smykket med funkende diamanter, da spørger De, uvilkårligt betaget af de blege, uregelmæssige træks smertelige resignation:

»Hvad var der bæg kulisserne?«

Hvad var grunden til, at hun kastede alt dette bag sin ryg, trak sig tilbage fra Her Majesty's Theater i London til Stockholms opera, blev Gustav den tredjes lyriske scene tro til sin død?

Grunden til, at hun trådte denne strålende, evropæiske berømmelse under fødder, frivillig valgte, af det store verdenspublikum halvt at blive betragtet som en afdød?

Hvad var det, som stækkede hendes vinger? Det var kvinden i kunstnerinden, som resolut hævede hånden og uden tøven selv lod »ridåen« gå ned.

Hvem var så denne kvinde? Denne Louise Michaeli, vi hidtil kun har kendt som den store sangerinde? Hendes samtidige vil fortælle Dem om hendes fordringsløshed, hendes noble, elskværdige karakter.

Måske De ville tilføje nogle bevægede ord om: »at en sådan natur føler dybest de skæbnens slag, der kaldes hjertesorger«, underrette Dem om, »at disse skæbnens slag ikke udeblev, men i en tæt følgerække formørkede den sidste del af hendes liv«.

»Hendes eneste barn, en datter med skønne øjne, usædvanlig begavelse og herlige, musikalske anlæg blev hende pludselig berøvet, så mistede hun kort

efter sin mand, ved hvem hun hang med stor ømhed«.

Til slutning vil der blive draget frem rørende eksempler på hendes gode hjertes glade beredvillighed til at stille sine geniale gaver til de nødlidendes tjeneste, hendes utrættelige assistance, når det galdt ulykkeliges nød, den hengivenhed arbejdsklassen i Stockholm derfor nærede for fru Michaeli.

En lille episode fra hendes begravelsesdag vil sandsynligvis blive Dem fortalt.

På et gadehjørne mødtes tvende arbejdere..

»Du går vel også og ser på begravelsen?« spurgte den ene.

»Ja«, lød svaret, »jeg gi'r gerne min hele dag-løn derfor. For hun sang så vakkert og var så god, så hjælpsom og sang for alle«.

Den bedste ligtale hun kunde få!

Og dog er De ikke tilfredsstillet. Der gik flere år hen, efter at fru Michaeli forsvandt fra den store verdens skueplads, inden hun mistede mand og barn. De bliver hårdnakket ved at gentage Deres spørgsmål:

»Hvad var der bag kulisserne?«

Et martyrium var der. OÙ est l'homme?

Den geniale, italienske kapelmester Foroni friede til Louise Michal. Efter al sandsynlighed vilde han have gjort hende lykkelig og skabt hende en livsbane, lysende og storartet som hendes eget talent.

Fergæves! Hun elskede, og med den blinde

kærligheds tilbundne øjne greb hun ned i den skæbnesvangre urne og tog en nitte.

Hun sagde nej til Foroni og ægtede Michaeli. Han var en overordentlig smuk mand, en kundskabsrig og intelligent mand, men han var et ødelagt menneske.

Jenny Lind, hendes virksomme beskytterinde, udslyngede sin indignation mod dette forhastede giftermål, der havde fundet sted uden hendes vidende. Med kunstnerindens glødende harme protesterede hun mod den sten, hvormed Louise Michal havde spærret sin vej. Med bidende skarphed kaldte hun Michaeli »en dräng«¹⁾ som »ufejlbarlig vilde blive hende en byrde og en hindring for fremtiden«.

Jenny Lind troede ikke under disse forhold at kunne gøre mere for hende, hun trak sig fuldstændig tilbage. Louise Michaeli forlod England og modtog nogle få år efter det tilbudte engagement — 10,000 kr. året — fra Stockholms opera. Hun havde fået lænken om foden; den bandt hende til hendes død.

Hun havde selv villet det således.

Michaeli havde været student, »holdt naturligvis af hende«. »satte pris på hende«, var hende utro, indtil han, ødelagt på legeme og sjæl, døde. Han var sin kones mand; hun forsørgede ham.

Alle imod ham undtagen hans hustru! Hun

---

¹⁾ En simpel karl.

blev ved at elske ham, og da han døde, var hendes sorg stor og dyb.

De studser, De leder efter nøglen til denne ny gåde: »Hvordan kunde hun, den ædle, alvorlige, rigt begavede kvinde lade sig bedåre af en Michaeli? Kaste sig hen til ham? Blive ved at elske ham?«

Lade sig bedåre? Hun var ikke forvænt, havde ikke store fordringer, — og Michaeli var i det mindste en dannet mand. »Han var dog bedre end så mange andre«.

Der havde af sørgelig erfaring bidt sig en mistro mod mændene fast i hendes sjæl, som aldrig lod sig udrydde, og som tog til takke.

Blive ved at elske ham?

Ja, det er sfinxen, kvindenaturens dybe hemmelighed. Er det en afglans af Guds frelsende barmhjærtighed, der vildfarende på jorden har fæstet bo i kvindens hjerte? Denne moderlige, altforbarmende, alt tilgivende, der tror alt, håber alt, tåler alt? Eller er det Almas og Solvejgs kærlighed?

En svaghed, der lig en lammende gift fortærer livsmarven, den kvindelige resignations vampyr, der suger hjerteblodet, suger til døde?

Det var det sidste. Kun hvor der er håb, er der liv.

Louise Michaelis kærlighed tilgav alt, tålte alt, led alt, men den troede ikke, den havde ikke håb. Med modermælken havde hun inddrukket millioner af kvinders fatale tro, at deres skæbne nu en gang for alle var forud bestemt, nemlig at de kun var

skabt til at bære over med alle mandens udsvævelser og »make the best of them«, såvidt det lod sig gøre, at skabningens herre var magtstjålen af Satan og uforbederlig i al fald i dette liv.

Måske håbede de ubevidst på en skærsild efter døden, på en guddommelig sindssygeanstalt for utilregnelige. Unægtelig! Det moralske ansvar bar den Gud, der har skabt dem og ved skabelsen havde været distrahit. Havde forglemt at udruste dem med modstandskraftens, selvbeherskelsens våben, med hvilke de kunde besejre de drifter, djævelen sagdes at have indsmuglet i deres natur.

Den stakkels djævel, der nu engang skal agere en sådan almindelig, kosmopolitisk syndebuk!

Måske De ønsker at blive indviet i denne ægte-skabelige tragedies interieur? Jeg kan ikke tjene Dem heri. Hvortil nytter det, detaljeret at blotstille den forpinte kvindes liv?

»Hun holdt så meget af sin mand«, siger en ven om hende, en af dem, der overrakte hende normakronen, »at hun aldrig tålte, nogen talte ondt om ham. Hun klagede aldrig over ham, bar med tålmodighed alle hans excesser og sørgede dybt, da han døde. Hun var en tragisk personlighed, god og ædel, men uden energi nok — ethisk talt — til at kunne skabe sin egen verden, og uden evne til at bedømme menneskenes virkelige karakter. I erindringen tilbagekalder jeg mig hendes billede. Hun var en nobel kunstner og en sanddru, elskværdig kvinde. Fred være med hendes minde!«

Fred være med det!

En af de sidste gange, jeg så' hende, var kl. 11 om aftenen, da hun kom fra en stor konsert.

Vi ventede hende med en lille soupé, var ilede iforvejen fra teatret, jubelråbene, bifaldsstormen lød endnu i vore øren, vi så hende stå nejende der lige ved lamperækken, medens blomsterbuketter, laurbærkranse fløj hen for hendes fødder, da rev tjeneren pludselig døren op, portiéren blev trukket til side — fru Michaeli!

Med sin alvorlige, ladylike holdning trådte den store kunstnerinde ind. Idet hun langsomt nærmede sig med en kostbar buket i hånden og det hvide moiré antique's slæb raslende henad gulvtæppet, blev vi slåede af den fine værdighed, der aldrig forlod hende.

Vi veg uvilkårlig tilbage; den lagde en dæmper på vor ungdommelige entusiasme.

Ved bordet var hun høflig, forekommende, men reserveret. Da vi havde spist, svøbte hun sit kniplingsshal om sig, tog sin buket og bød godnat.

Hun havde allerede nået døren; tjeneren stod med hånden på låsen, — — pludselig stanser hun, vender sig om, river sin pragtfulde buket op og rækker blomsterne med begge hænder til B. . . . og mig — halvparten hver. Og med sit alvorfulde, sørgmodige blik så' hun os unge ind i øjnene.

Måske havde vor ungdom, vort lykkelige ubekendtskab med livet, vor naive godtroenhed rørt

hende. Måske ynkede hun os. Jeg glemmer aldrig dette blik.

Mit sovekammer var væg i væg med fru Michaelis. Jeg var allerede kommen op, stod netop og tændte mit lys — — —

I fru Michaelis værelse lå Michaeli døddrukken på en sofa. Kognaksflasken stod ved siden af ham på bordet. Jeg havde set et glimt af ham, da jeg ude i korridoren passerede den halvåbne dør.

Jeg hørte hende træde ind, jeg hørte den rige raslen af hendes tunge silkedragt — —

Svovlstikken faldt mig ud af hånden. I en sindsbevægelse, som om jeg selv var derinde på den anden side af væggen, blev jeg uvilkårlig stående og holdt åndedrættet tilbage.

Ikke en lyd. Hvorlænge hun må have stået ubevægelig og set på ham, mindes jeg ikke, men pludselig med ét — kvalt og dumpt —

»Min Gud, hvad jeg är olycklig!«

Det var et nødråb. Et nødråb i løndom, ikke hørt af verden! Skjule, skjule denne syndernes mangfoldighed! Dække, dække, intet andet end til det yderste dække denne skikkelse henne på sofaen med kærlighedens kåbe! Ingen måtte se ham i den tilstand; hun ilede hen, drejede hurtigt nøglen om i låsen.

Ene! Indelukket med sit livs jammer, med alle disse kurve, svulmende over af den duftende blomsterregn, der i aften havde drysset ned over hendes skuldre.

I sit elegante konserttoilette, funklende af juveler, stod hun bøjet over hans sofa — omringet af roser.

Roser! — Jeg har endnu den bouquet, hun hin aften gav mig. Stakkels, falmende blomster! Visne, lyver I i det mindste ikke.

De roser, hvormed publikum bestroede kunstnerindens vej, skjulte hvasse torne. Kvinden stak sig til blods for hvert skridt.

Medens orkestret istemte sin touche, og publikum jublede og råbte bravo.

VI.

Camilla Collett.¹⁾

Den kvindelige resignation, der hvilede som en nattemare over fru Michaelis forhold til hendes mand og hærgede hendes ægteskab, til det blev en ørken, har ruineret tusinder af kvinders liv.

Århundreders sand, hvori de vadede, uden at de kunde komme et skridt frem, dette håbløse sand, i hvilket intet kunde spire op, og intet bære frugt.

---

¹⁾ Efterfølgende artikel, der ikke er en kritik over fru Colletts literære virksomhed, men et dementi lige over for en hyppig misforståelse med hensyn til hendes personlige forhold til hendes livsgerning og denne livsgernings ethiske grund, var skreven, inden jeg læste C. Colletts brev i »Tilskueren«s marts-hæfte. Det var mig en tilfredsstillelse at se, vi på forhånd nærede de samme følelser for Henrik Ibsens Solvejg.

Det moralske ansvar, mand og kvinde imellem, tog disse fatalister ufortrødent som åg på deres skuldre. Det bøjede deres nakke, uden at det for et øjeblik faldt dem ind, at de lignede kabylernes kvinder, der trælledede i deres ansigts sved, medens mændene nød livet og til forandring slog hverandre ihjel.

Uden at den tanke opsteg i deres sjæl: som de eneste ansvarhavende have vi myndighedens ret til at stille betingelser!

Ydmygt tjenende, med blikket fastnaglet til jorden søgte disse millioner at udsone Evas traditionelle skyld mod Adam homo.

Og flyvesandet bredte sig i flere og flere lag over hele verden. Over Norge føg det sammen. — —

Ikke så at forstå, at de norske mænd var mere gudsforgående enfanter end andre landes mænd, men de norske kvinder, — de var ubetinget ligeså »pligtro« som kabylernes.

Var der ingen, der rejste sig for at stanse denne alt ødelæggende sandflugt, der truede med at lægge landet øde fra Lindesnæs til Nordkap?

Var der ingen fribåren hustru, der ikke længere holdt ud at se på al denne tavse smærte, ingen lykkelig hustru, der ikke som de andre lykkelige hustruer lukkede øjnene i og egoistisk takkede Gud, fordi de var lykkelige, og alt således var så såre godt, ingen, som rejste sig til forsvar for fru Michaelis lidelsesfæller og på deres vegne protesterede mod undertrykkelsen?

Jo, én var der — Camilla Collett!

Den gang en røst i ørkenen, der søgte at vække kvinderne op af deres søvn, at rive Tornerose ud af hendes forheksede drøm, føre hende ud af skovens skumring og vise hende dyret.

Camilla Collett tilråbte dem:

*„I siger, at fornedrelsen ikke angår os, agtbare damer; jeg siger jo, tusinde gange jo! Den angår os, Dem — mig — os alle!“*¹⁾ Og om det ikke angik os, — *„Det angår kun vore sønner, vore mænd, vort familieliv, altså angår det ikke os!“*

Og i sin protest mod neddysselsessystemet river hun sløret fra deres øjne og viser dem den eneste redning, der står dem åben, nemlig dem selv, lærer dem at forstå den fast forfærdende umoralitet, der udsætter moralens hædersmedaille for offentligt medvideri, straffer ærligt angiveri, lover officiel dydspræmie for hæleren, medens tyven går fri, og til defensor har samfund, kirke, stat.

Et nødskrig brød i sin tid i Norge den lumre stilhed, rystede de sovende op af passivitets lethargi og kaldte mænd og kvinder til aktivt arbejde. — Dette nødskrig var intet andet end:

Vil du på din samvittighed have din broders blod?

---

¹⁾ Sætningerne med kursiv skrift er citater af C. Collets »Mod strømmen«, 1ste og 2den række.

Hvem var så denne lykkelige hustru, der antog sig de forurettedes sag og angreb den stærkeres ret?

Hvem var hun, der frygtløst trådte frem og svang sit ords hvasse sværd mod den brutale styrke, mod „*hydraet med de tusind hoveder?*“

Hvem er hun?

Ja, det er et spørgsmål, adskillige har forsøgt at besvare. Skal man dømme efter disse forsøg, må de fleste have følt sig stillet ligeoverfor noget, der var dem lige så ufattelig som selve sfinxens gåde.

Intet under! Det var mænd, og så længe kvinder må nøjes med mandlige biografer, vil de mer eller mindre blive udtydet efter skøn, ligesom det var tilfældet med Delfis orakel.

Er det sandt, hvad der oftest siges om forfatterinder, at de ikke kan skildre mænd, så er det uomtvistelig lige så stor sandhed, at forfattere ikke fuldt ud forstår deres kvindelige skabninger eller deres kvindelige modeller.

Jeg påstår: en større sandhed. I de fleste ægteskaber kender hustruen bedre sin mand, end manden kender sin hustru. Kald det barnets instinkt, kald det et skarpere psykologisk blik, kald det, hvad I vil: tøffelregimentet — silkefløjls-tøflen — den såmeget udskregne kvindelist, hvad er det vel andet end et nøje afluret kendskab til alle mandens svagheder?

Og selv om det ikke er tilfældet: når den tid kommer, da mændene ikke længere har eneret til kritikens dommersæde, vil forfatterne blive ubehage-

lig overraskede ved at se, hvor mange af deres kvindetypær kvinden ikke vil anerkende.

I dukkehjemmets Nora har Henrik Ibsen uden tvivl med mesterskabets klarsyn nået at komme kvinden nær ind på livet, men selv der var der et punkt, hvor manden tog fejl og gjorde et misgreb.

Nora vilde aldrig have forladt sine børn. Ingen moder, der elskede sine børn, havde gjort det, og den kvindelige tilskurer oprøres, fordi det strider mod naturen.

De mænd, der altså har skildret fru Colletts person, har — de fleste af dem — mer eller mindre skabt et fantasibillede, i enkelte tilfælde endog et vrægebillede.

Og det er mod dette billede, jeg her i hendes venners navn, i sandhedens navn, vil nedlægge en bestemt indsigelse.

Hun er bleven skildret som »den stridslystne«, altid kampberedte, en født valkyrie, der ikke kunde leve uden strid.

Hun er også bleven skildret som den, der har begyndt sin kamp, fortsætter sin kamp på grundlag af egen bitter erfaring, hvem denne personlige bitterhed er sporen, der hidser hende fremad, hvem det personlige nag til manden som mand er den impetus, der lidt efter lidt har forvandlet naget til had.

I steden for dette karrikerende kontrafej vil jeg

her i få træk forsøge at ridse et mere sanddru billede af originalen.

Når jeg tænker tilbage, træder det frem i skarp relief mod en baggrund, som fremhæver hvert enkelt omrids med clair-obscurens gennemsigtighed.

Fra min tidligste barndom af har jeg i tankerne fulgt min moder, da hun som lille pige — Camilla Colletts jævnaldrende — »agede på kjælke« sammen med hende ned ad Ejdsvoldsbakkerne, og hver gang hun med sine forældre besøgte den gamle præstegård i Ejdsvold. Den stille ærefrygt, hvormed min moder den gang, så snart hun var kommen indenfor døren i dette udsøgt fine, dannede, beherskede og vel tøjlede wergelandske hus, ombølget af den glorie, der strålede ud fra 1814, gik mig snart — takket være hendes livfulde fortælling — over i blodet.

Med hende stod jeg i krogen utålmodig ventende på, at Camilla Collett dog endelig denne dejlige søndag-eftermiddag måtte slippe fri for de gyselige skoletimer, utålmodig ventende på, at den fine, gratiøse barneskikkelse snart vilde træde ind ad døren — ikke storme ind ad den, men træde ind sagte, stille, om man vil — *comme il faut*.

Og denne barneskikkelse voksede, til den blev udviklet til den unge, elegante pige, forgudet og omtalt på grund af sin skønhed, sin begavelse, sin faders navn og — sin fornemme kvindelighed.

Hegnet af »den højeste societé«, af fine former, god tone, rene sæder, senere hen af en ægtefælles

kærlighed og højtansete stilling, overalt omringet af beskyttende mure, der stængede ethvert pust fra rådehedens verden ude fra hendes nærhed, stod hun der i hendes samtidiges tanker som den af skæbnen ikke blot rigt udrustede, men også rigt begunstigede, som noget rent og skært, der fra sin uangribelige sikkerhedspiedestal med fornem ro så' ned på det mudder, over hvilket forholdenes magt havde hævet hende.

Ikke blot forholdenes magt, men også hendes egen, rene natur.

Tavs, indesluttet, forsigtig og hensynsfuld, som i stedet for at være stridslysten snarere krøb i skjul for enhver strid, tog sig enhver ufred så nær og fremfor alt — så kvindelig; villig til at lære dekorum, angst for at bryde den, selv bøjende sig lydigt under dogmernes selvpinsel.

Da jeg for første gang så' genstanden for mine entusiastiske barndomsdrømme, nærmede hun sig de halvfjerds, støvets år. Men jeg kendte hende igen:

Den aristokratiske rejsning med det fint skaarne hoved, den regelmæssige, distingverede profil, født dame lige fra hendes gang til hver bevægelse af hendes hånd, stille, forbindtlig og diskret.

Utroligt! Skulde hun, med den rørende trofasthed i sin natur, en trofasthed, der med veneration hænger ved det gamle, selv ved hvert lille minde, skulde hun, der med en sådan varsom pietet, en sådan nænsom ømhed vandrer om på »gamle

tomter«, ¹⁾ bange for at træde for hårdt selv på de affaldne blade, der sørger over den vandalske ombygning af Ejdsvolds kirke, hendes »gamle, kære kirke«, forgæves leder efter sine sommerstier og yndlingspladse, efter sin St. Hanshoug, sine skønne udsigter ud over Vormen, — borte alt lige som de kære døde, kun hun går igen søgende og ene: som enhver efterlevende, en sørgende genganger fra en elsket fortid, — skulde virkelig hun stille sig i spidsen for en mægtig tidsbevægelse, rasere så mange af de gamle tomter, stille sig i forreste række som yderste fløjmand af en verdensopposition?

Hun, hvis ægteskab var så lykkeligt, som det ikke ofte falder i dødeliges lod, hvis husbond, begavet og ædel som få, ikke blot bar sin hustru på hænderne, men også åbnede stængslet for hendes ånd og i sit trofaste, rene sind husede de ideer for en ny, sædelig verdensorden, for hvilke hun senere har kæmpet, skulde virkelig denne misundelsesværdigt lykkelige hustru, der ikke havde nogen personlig ægteskabelig uret at hævne, ingen personlig bitterhed fra sit ægteskab at slynge ud, af medynk med de tusinder af ulykkelige kvinder stille sig i brechen, stille sig blot i fronten, en kvindelig Protesilaos, »beredt på at tage alle slagene, der falder, før hun ligger der selv?« Vie sit liv til angreb på manden?

Er det muligt, at hendes sandhedskærlighed,

---

¹⁾ »Mod strømmen«, ny række.

hendes sædelige retsbevidsthed var så stor, at den gjorde vold på naturen og påtvang den kvinde, der var skabt som en Psyche, det bitre hverv at være en Artemis?

Det er imidlertid sandheden, hvor uforståelig den end måske kan være for mænd.

Trods hindens let opskræmte angst i sine barneøjne og moderens barnesind, — hun var ikke for intet sin faders datter, Henrik Wergelands søster. Afsky for uret lå hende i blodet.

Selv angst for at såre, med noget af et noli me tangere i sin natur, om man hellere vil: Mimosens trækken sig sammen ved enhver berøring, valgte hun frivilligt stridsmandens kald. Den bly, sensible kvinde bragte ofret.

Uden rustning, uden noget beskyttende harnisk gik hun udenfor voldene og udsatte sig for pilekastningen. Hver nerve har krympet sig i pine. Hvad der for et mere hårdhudet menneske vilde have været som knappenålstik, tilføjede hende, ømskindet som hun var, svidende sår.

Alligevel har hun holdt ud i 32 år. Hun har stået på sin post for at værne Solvejg mod Per Gynth, Alma for Adam Homo.

Og — »*da murene faldt*«, da hendes mand, hendes fader, hendes broder var døde, familiens, ægteskabets »*skyggefulde læ*« var forsvundet, hun var enke, ene — ja da hun stod der i ilden og viede, som sagt, sit liv til bedste for de undertrykte.

„Jeg véd egentlig ikke, hvordan jeg er kommen til at skrive“, siger hun selv.¹⁾ „Fangen, der med sit blod optegner sine bekendelser på en strimmel tøj, kunde måske lige så godt svare derpå. Jeg sad dog længe, længe i den varetægtscelle, som kaldes kvinde, inden det faldt mig ind at skrive på lappen. Forvandlingen foregik pludselig og i de år, man mindst tænker på, at den kunde foregå, da man allerede afslutter med livet. Jeg havde indtil da kun levet for mine pligter inden husets grænser. Jeg havde oplevet den største sorg, der kan ramme et menneske, og jeg beredede mig allerede muligst fattet på den skæbne, der forestod mig: en enkes lod. En enkes lod og i vort land! Dette endnu! Jeg beredede mig dertil; men selv den kækkeste kan ikke indestå for sig, når han står ansigt til ansigt med det forfærdelige, og så er der i afgørelsens øjeblik undsluppen mig et skrig, mit livs længe tilbageholdte. Man fortalte mig, at dette var en digtning, at det stemplede mig til forfatterinde“.

Der blev senere hen kastet sten på hendes virksomhed — småsten forstår sig, men af småsten ophober sig »stendynger på vejkanten«; ²⁾ med småsten stensættes mer end ét menneskeliv, der »løfter sig op over alfarvej«. Enhver forbigående kaster sin sten. — —

¹⁾ Sidste blade, 1ste række.

²⁾ »Den sidste sten«. »Mod strømmen«. Ny række.

De våben, hvormed hun kæmpede, hendes talent blev beundret og anerkendt, men kampen selv, kampens mål, det blev stensat.

Der skulde mod til, et mod, man nu næppe gør sig nogen forestilling om, for 32 år tilbage, — ingen Stuart Mill havde endnu hævet sin røst, i Frankrig blev Georg Sand udpeben, — resolut at rejse sig fra de passive tilskuers magelige hynder og som aktor for den offentlige bevidstheds højesteret indanke til doms den verdenshistoriske uret.

Camilla Collett trådte i 1854 ¹⁾ frem for verdensskranken som den offentlige anklager.

Hun er gået foran. I 32 år har hun båret dagens byrde og hede, pionerens utaknemmelige arbejde at være forud for sin tid. Hun gik over de uvejsomme vidder, inden Henrik Ibsen kom derop. Med sin fine kvindehånd rydede hun stenene bort.

Altid foran! Det er med rette bleven sagt om Ibsen, men foran ham vandrede stadig en slank kvindeskikkelse, der pegede fremad, en enlig kvinde, som i flere år havde stået oppe på vidderne som forpost, der hvor man ser videst, og tålmodig havde lyttet efter enhver lyd i den døde stilhed, lyttet

¹⁾ »Amtmandens døtre«.

Laura Kieler: Silhouetter.

efter tegn til liv, om ingen kom efter hende op fra den trange dal og fulgte hendes fodspor.

Den bane, Ibsen, Bjørnson og de yngre, nordiske forkæmpere for kvindens sag følger, enkeltvis som i trop, den har Camilla Collett for 32 år siden brudt.

Oswald Alving, for hvis gensfærd mængden i firserne »*korsede sig og lod stiltiende gå forbi*«, så' Camilla Collett allerede den gang ind i øjnene. Deroppe på vidden stod hun ene med Hamlet, ¹⁾ ene med tvivlen.

Fik hun så rystet Tornerose vågen?

Desværre, Tornerose blev ved at sove og drømme om sin ridderlige prins. Århundreders søvn er ikke sådan uden videre at få bugt med. Det er så dejligt at sove, og det er så dejligt at drømme.

Solvejg blev ved at passe sine geder, blev ved at spinde og vente på Per Gynt.

»Vær tålsom, jente,
langt eller kort — du får ventet!«

Det var et sisyfusarbejde, Camilla Collett havde påtaget sig. Stenen, der skulde have skræmt Solvejg op fra hendes stol, blev hårdnakket ved at rulle tilbage.

»Hvad over dig har da vel jeg at klage?« — —
»Ja, jeg er udvalgt — men til hjælp for dig!« ²⁾

¹⁾ Se C. Colletts »H. Ibsens: gengangere«.

²⁾ Adam Homo, 2den del.

Alligevel blev hun ved som »*Kærringen mod strømmen, der hellere vilde gå under end opgive sin overbevisning, blev ved at klippe og klippe de sejge strænge, der binder os til den gamle trolddom*« og lovede sig selv »*at blive ved, blive ved, indtil stemmen lyder over en gravhøj*«.

Forgæves fortalte hun Solvejg, at en mand vilde ikke have blevet siddende ved spinderokken i passiv venten og ladet sin »jente« på egen hånd vandre lige ind i Dovregubbens hal. En mand vilde have rejst sig og søgt at redde hende fra Bøjgen.

Solvejg blev siddende. Hun var døv, blev ved at dreje hjulet rundt og nynne:

»Kanske vil der gå både vinter og vår og næste sommer med, og det hele år; — men engang vil du komme, det véd jeg vist, og jeg skal nok vente, for det lofte jeg sidst«.

Forgæves fortalte hun Tornerose om prinsens dyreham og besvor hende at vågne op og rive den af ham.

Tornerose smilede i søvne, vendte sig om på den anden side, strakte sig — og blev ved at drømme.

Ligesom haremets kvinder ivrigt af alle kæmper for haremets, således bøjede vestens ægte-hustruer sig med ægte slavesind, uden »følelse for egen værdighed«, uden selvagtelse under »*resignationens selvknuselse*«, under snerperiets »*den falske kvindeligheds kvælende åg*«, og vendte sig mod den, der vilde befri dem.

Alle tilhobe sjæle, »der drev denne tavshedens, passivitetens stoicisme til den grænse, hvor alle muligheder til en forståelse ophører, og man kun har den triste ødemark af en gensidig forspildt lykke foran sig«.

Men det var kvindeligt. At gå efter Per Gynt for at rive den forlorne søn ud af knappestøberens ske, for det vovestykke veg den jomfruelige blufærdighed tilbage som fra en dødssynd.

Og medens Solvejg spandt, og Tornerose sov, tænkte Camilla Collet med fin humor på Andersens honningkagemand og — smilede.

Den honningkagejomfru, som lå på disken og knak midt over i livet, var også på sin vis en kvindelig trappist.

For de fleste kvinder — også for mænd har fru Collett i alle disse år været kvindeemancipationens mest radikale forkæmper.

Har De læst hende? Camilla Collet har bestandig kæmpet for mådeholdet og advaret mod udskejelserne. I stedet for at lægge vægten på den ydre, iøjnefaldende side af sagen, har hun trolig pointeret det indre, oftest usynlige kærnepunkt.

»Jeg mangler ikke sans for den praktiske side af frigørelsens værk«, siger hun selv, men de praktiske forbedringer er for hende foreløbig noget underordnet, noget, »der senere vil falde af sig selv«. Hun vil ikke, at »den smule selverhverv, man har åbnet for kvinderne, skal opveje den moralske fornedrelse«.

Camilla Collett er den første, der har peget på det sædelige i det store verdensopgør. Det er for hende stridens kerne, dens alfa og omega; den første, der har taget skarpt sigte på skønheden og dyret og villet det sidste til livs.

Den første, der har vovet at protestere mod den sekelgamle floskel: »Kærligheden indtager kun en ringe del af mændenes eksistens, medens den i kvindens liv er, må og skal være hovedsagen«, og den ligeså ærværdige tirade: »Den kvinde, man taler mindst om, er den bedste«.

Nemt nok, når man ingenting gør, hverken ondt eller godt, men lægger hænderne i skødet! Nemt nok, når man har det hyggeligt og lunt inden lukkede døre, og verden ikke rækker længere end til ens egen dørtærskel!

Når jeg har sagt, at Camilla Collett angreb manden som mand, holder det imidlertid ikke ganske stik.

Hun er så langt fra mandshader, at der i hendes fortællinger snarere optræder flere ædle mandstyper end kvindelige sådanne.

I »Amtmandens døtre« er den gamle amtmand — Cold — provst Rein, selv den ulykkelige Lorenz Brandt anlagte på at vække vor sympathi.

I »Et gensyn« er heltens den ædle person, de optrædende kvinder derimod begge mislige subjekter. Hvor mange sympathetiske, mandlige figurer træder os ikke imøde i familiebogen »I de lange nætter!«

Fru Collett har ikke angrebet manden i sig

selv, men hun har angrebet hans teori. Tværtimod påstår hun, at mændene ikke er så slemme, som de med vold og magt vil gøre sig selv til, idet de med vilje maler fanden på væggen. Da hun ikke som fru Michaeli af egen erfaring mistænker hver mand og — forud indtaget betragter skabningens herrer som håbløse slægter, da hun tværtimod personligt véd, hvor ædle mange mænd i virkeligheden er, og hvor mange ulykkelige ægteskaber, der ene og alene skyldes hustruens brøde, har hun en så god tro til ham, der ofte er ridderlig nok til ikke at benytte sig af de forfærdelige rettigheder, religion og samfund har lagt i hans hånd, at hun erklærer:

»Vi agte ham højere, end han her sætter sig selv. Det er netop til denne hans ethiske styrke, hans selvfølelse, vi henvender os, idet vi i menneskehedens navn fordre, at uretten skal ophøre«. — »Måtte det forstås så, at også enhver ædel mand vil ræddes ved at kaldes mand under tilstande som disse, og alle som én rejse sig mod dem!«

Og med denne appel til den ædle mands retsind fælder hun dommen over de theoretiske forskrifter, som selv han oftest anerkender, skøndt han nægter at udøve dem i praksis.

»Hun holder idealet højt, så får de andre søge lidt efter lidt, bare ustanseligt, at realisere det«. ¹⁾

¹⁾ Korrespondent til Morgenbladet 5te decbr. 1885.

Hun har været fanen tro. Ikke en hvid har hun slået af på sine fordringer: bort med dogmet om pater familias's ret til at være tyran, lovens moralske protektorat over usædeligheden. Bort med dogmet om kvindens trællesind, ned med budet: du skal lade Per Gynt sejle sin egen sø, thi han er håbløs! Du skal vente på Per Gynt!

Dreje hjulet rundt, spinde, spinde i det uendelige, indtil Solvejg ligesom Hauchs Ulrikke i Kinakullens bjærghule spinder bort sit liv.

»Og ej tør jeg hvile, jeg hjulet må træde« —

Den kristne, der tror på bønnens magt, på troens underkraft, tror hverken på Solvejgs bøn eller på hendes tro.

»Hjælp dig selv, så hjælper Gud dig!« Solvejgs bøn med hænderne hvilende i skødet er magtesløs.

Som enhver, der kæmper for hustruens menneskeret, er fru Collet, hvad opfattelsen af kvinden og ægteskabet angår, en energisk modstander af apostlen Paulus, denne søn af »et folk, der fra Abraham af kun havde holdt kvinden i nedkuelse«, og som førte kvinden tilbage til det slaveri, hvorfra Kristus havde udfriet hende.

Hun erklærer, at »at det af Kristus indstiftede forhold mellem mand og kvinde (lighedens, fællesforpligtelsens lov) har ikke vedligeholdt sig«.

»Præsterne, der skulde være bestaltede vogtere af dette af Kristus indstiftede fællesforbund, ser gennem fingre med den ene part og —«

Og fuld af berettiget harme udbryder Camilla Collett:

»Hvis jeg var én af disse kristne mænd, vilde jeg blues ved at modtage denne milde skånsel!«

Det 19de århundredes mand, den guddommen nærmest stillede, midleren mellem Gud og kvinden!

»En bitrere satire på denne sin gudnærmethed, sin sjælelige og åndelige overlegenhed kunde han ikke vende mod sig selv, end de grunde, der påberåbes, for at en skændig menneskeofring må have sin gænge!«

Det er meget naturligt, at Camilla Collett deler sin mands enthusiastiske kærlighed og ærefrygt — ikke for den fromme Kristustype, men for Michel Angelos Kristus¹⁾ i St. Maria sopra Minerva, den »opponerende, barmbevægede forløser, som jager hyklerne ud af templet«.

»Kristus, menneskehedens reformator, bød en ligestillen af mand og kvinde under selvbetvingelsens lov. — — — Det galdt at træffe dyret lige i hjertet, dyret i mennesket, den vilde, utæmmede styrke«. — »Og han traf dyret lige i hjertet, og det rejste sig og knuste ham i sit raseri. Men hans lære kunde det ikke knuse«.

---

¹⁾ Denne herlige statue blev underlig nok ikke omtalt ifjor sommer under diskussionen om Munkaczy's maleri.

Lige så megen højagtelse fru Collett således nærer for den sædelige, retskafne mands person og tror på hans existens, med ligeså stor afsky vender hun sig bort fra den mand, »*der føler sig tryk under det værn, han har lavet sig selv*«, selv om denne skyldige skulde hedde Johan Wolfgang Goethe.

Med antipathi flygter hun fra »*realismens moderne råhed*« i de sidste års parisersalon og tyer ind i Louvregallerierne med en følelse, som om hun »*fra en bedøvende maskeradetrængsel slap ind i en kirke, i en frisk, duftende skov*«.

Med samme modbydelighed, hvormed hun forlader det ny vokskabinet i Paris, viser hun fra sig den naturalistiske, franske literatur, hvor kvinden underkastes alle vivisektionens finesser, og hvor hun som menneskehedens syndebuk stilles blot »*med satyrens grin og fagter*«.

Og idet hun i sit i stilistisk henseende fint cisererede brev til mr. Stanton skildrer kvindens stilling i Frankrig lige fra vore dages, fra Zola's og skoles »*brutale uret*« til Napoleons code civil, tilføjer hun med bidende ironi:

»*Den bedste klausul i dette stykke dahomeysk codex, som kalder sig den franske lovbog, er dog den, der forbyder kvinder at gøre sig bekendt med den. Det kan man kalde bøddelens galanteri*«.

Den »*geniale bøddel*«, Bonaparte, spurgte derfor hånlig fru von Staël: »*Fra hvilken tid er det, at kvinder blander sig i politiken?*«

»*Siden man guillotinerer dem*«, lød svaret.

»For vore dages franskmand«, siger Camilla Collett, »gives der kun to slags kvinder, som repræsenterer den eneste beskyttelsesværdige, det vil da sige den uundværlige del af slægten: la mère, der har havt den undertiden knusende ære at bringe ham til verden og —«

»I den romanske nationalkarakter møder der os ofte noget hedensk. — — Det er la France, som trænger til os, ikke vi til dem«.

Der skulde mod til denne protest mod den nuværende forgudelse og kritikløse indførsel fra Frankrig.

Særlig forbavser det hende, at »det idealistisk anlagte Danmark kan have smag for den oversvømmende import af den mest grundfordærvede litteratur, som nogen tid har havt at opvise«, — medens dronning Margrethe ikke har fået noget andet mindesmærke end loven fra 1859. Den lov, hvori kvindelige descendenter udelukkes fra den danske trone.

Den medfødte renhed i hendes natur, der således karakteriserer hendes person og kamp, protesterer mod Goethes valgsprog: »Der Mann strebe nach Freiheit, das Weib nach Sitte«. For Camilla Collett er det en forfærdelig parodi, der i vor tid snarere burde vendes om.

Der fattes endnu kvinden i sin helhed indignation.

Hvor forlegen man i reglen har været med hensyn til, hvor Camilla Collett egentlig hørte hen, ser man bedst af følgende højst besynderlige kendsgerning: en biograf præsenterede i sin tid det unge Norge med Welhaven, Wergeland, Ibsen, Bjørnson, Lie og Magdalena Thoresen, medens gamle Norge til repræsentant fik — fru Collett!!

Den samme fru Collett, der påtaler hver uret lige fra Kristiania kommunes mod de »*forkomne håndværksfamilier*«, der en brændende hed søndags-eftermiddag svedige, udasede trasker hjem ad Karl Johansgadens glødende brostene med en »nypetorn, hæggeblomstgren« fra Frognermarken, — »*trættene end de gik ud*«, til Napoleon den stores, »*massemorderens*«, blodskyld!

Hende, der lige over for forlovelser, begravelser, dyrplageri, krig, stiller sig på den unge oppositions side, stiller sig på Henrik Ibsens side i den sidste, norske studenterkonflikt og stadig skriver sit mene tekel: »Et staten kristeligsindet?«¹⁾

Intet under, andre vil have hende stationeret i yderste venstre, hun som fremdeles, 73 år gammel, »står i forposterne!«²⁾

Hvad mere er: hun er til den grad oppositionel, at hun opponerer endog mod det unge Norges selv-forgudelse.

Det skal der også mod til, særlig for den, der

---

1) »Mod strømmen«. Ny række.

2) Morgenbladets korrespondent.

trods sin entusiastiske fædrelandskærlighed dog let kunde få høre igen: du tilhører den danskvenlige, anden generation, der endnu bøjer sig under vægten af de dansk-kulturhistoriske traditioner.

Når hun spaserer om på Kristiania glødende brolægning, tænker hun med et suk på Københavns og Stockholms offentlige haver og promenader.

Ganske vist! Nordmændene opdrager ikke sin simple mand, de giver ham ikke smag for bedre fornøjelser. Den simple mand bliver simpelthen ved at være pøbel. Jeg har selv for en del år siden søgt at gøre opmærksom derpå; det hjælper ikke, når det ikke bliver sagt af en mand.

»I vort friheds-lighedsstræbende Norge træder forskellen mellem klasserne mere ubehageligt frem end i andre lande. — — Den ringere stillede befolknings selskabelige opdragelse er forsømt«.

Og idet Camilla Collett tænker på alle de uheldige forsøg, der er gjort, udbryder hun:

»Over alle disse forsøg har der hvilet ligesom et tryk af noget hjemlig zelotisk glædebortmanende, der lige så snart har opløst dem«.

De norske skumlerier over københavnerens forlystelsessyge affærdiger hun med et kort: *»Nogle nationer trænger til mere, andre til mindre glæde. Men den anden yderlighed: at have for lidt deraf, skulde den være så meget mere heldbringende?«*

Men skarpest bliver hendes nationale kritik, når talen falder på hendes eget køn:

»Selverkendelse hører måske til kulturens seneste

frugter, hvor store rystelser, som de, der af og til overgår nationerne, ikke fremskynder den og tvinger et folk til opgør med sig selv. Det bedste var, at det havde mod til også i rolige tider at foretage dette, mod til at afklæde sig al falsk ros og mere bevidst stræbe at tilegne sig og befæste, hvad der virkelig er dets eje. Vi nordmænd, som står på et slags kulturens skillevej, vilde have synderlig godt af en sådan selvbeskuelse«.

Af samme grund nedlægger hun protest mod de mange smukke ord om det norske folks ridderlighed, om dets højsind — så stort, at det lige fra de gammelhistoriske tider af havde agtet sine kvinder og sat dem højt.

Camilla Collett slår koldt vand over denne feststemning.

»Ja vel«, siger hun, »også vi nordmænd ejer vort verdens-testimonium, udstedt og besejlet i fjerne, minderige tider! Vi behøver næppe at opregne fortegnelsen på disse egenskaber, — enhver skolegut kan dem på fingrene, enhver fremmed middagsgæst glemmer ikke at kredentse os dem i et tak for sig — kraftegenskaber, som da er: frisind, trofasthed, gæstfrihed, patriarkalsk nøjsomhed, sædelig ufordærvethed o. s. v. Også vi glider behageligt hen på dem, medens vi — sjældent og da kun af yderste tvang, kommer til at kaste et prøvende blik fra verdenssignalementet hen til virkeligheden«.

Hun river illusionernes bind fra de selvtilfredses øjne og peger på Ejlert Sundts statistiske dementi.

Og idet hun erklærer:

»Der er noget ved vort rask sig udviklende kulturliv, der ikke synes ret foreneligt med en smuk, harmonisk udfolden deraf, noget, der tyder på et dybt, skjult, indre misforhold; man kunde sige, der er noget hårdt, tørt, knorret, træets vækst lig, hvor sevjen begynder at tørres ud«, tilføjer hun: *«Hin stille, virkende indflydelse, hvis magt man dog mer eller mindre begynder at anerkende i andre kulturlande, men hvori vi vel tør sige, at vort land står længst tilbage, i det mindste uimodsagt længst tilbage blandt vore skandinaviske broderlande«.*

»Det er strenge ord«, siger Morgenbladets norgeskorrespondent, »men der er overmåde meget sandt i dem. Forhåbentlig er det ikke nationalkarakteren, men den ringe kultur, som er skyld deri«.

Nu ja, — det resultat, en berømt fransk forfatter først nylig har nået, nemlig *»at den kvindelige umyndighedstilstand, den skæve stilling, hun indtager inden en nation, mere end noget fører til dens forfald«*, kom Camilla Collett til for over ti år siden!

Men hun var en kvinde — tilmed en norsk forfatterinde.

Og nu kommer jeg til det sidste afsluttende træk i dette mærkelige og betydelige billede, et træk, uden hvilket det ikke vilde få sin ejendomme-

lige afrunding: Camilla Colletts stilling til det store publikum.

Lad hende selv besvare os det med sine egne ord: »*En lidet læst, lidet forstået forfatter i det samfund, man i et så langt tidsrum har viet sine bedste kræfter med den bevidsthed, at nu er det slut med det hele. — — — Skrifter, der desværre deler skæbne med hine Ishavsfarere, der ikke kommer tilbage. De har måske fundet passagen, men man hører ikke mere til dem.*«

Det er triste ord. Lige så triste som hendes forsikring om:

»*Efter et flerotrediveårigt forfatterskab, som man i det mindste ikke skal beskyldes for en altfor påtrængende produktivitet, intet andet ved enden af min bane at se tilbage på end nogle nedstøvede restoplæg af bøger, hvorover forlæggerne allerede for længe siden har udtalt et håbløshedens: Hvil i fred! — — — Jeg trøster mig til ligesom min bro'r, først at blive forstået efter min død.*«

Hendes virksomhed er noget, der kun tages frem til søndagsbrug, hun står ikke i daglig rapport til sit publikum.

En for en har hendes bøger i 10—20—30 år ligget nedstøvet i forlæggernes lager.

Da »Fortællinger« udkom i nogle og treds, havde man ikke ord nok for at hæve dem til skyerne, og dog deler de skæbne med Camilla Colletts senere bøger.

Der mindes aldrig om disse skrifter, de averteres

aldrig, man ser dem aldrig i et boghandlervindue eller på et udstillingsbord.

Da »I de lange nætter« blev udgivet, var den norske kritik enstemmig i at kalde den en præstation af høj rang; bogens indhold, de personer, den skildrede, var i det hele taget noget, der kunde vække sensation, vække nysgærrigheden.

Ikke desto mindre »ligger den i boghandler Cappelens forlagsgemmer« næsten i en så »ren, uberørt skikkelse, som den kom lige fra trykkeriet i 61«.

Det ene øjeblik hævet til skyerne, det andet tilsidesat, forglemt, som om hun ikke var til; i de seneste dansk-norske literære samlinger glimrer hun ved sin fraværelse.

Hvoraf kommer dette besynderlige misforhold, dette fast ubegribelige enten—eller? Den form, hun i de sidste år fornemlig har benyttet?

Det er ikke blot formen. Flere end hun har valgt afhandlingens, brochurens form for deres produktion og har dog opnået oplag på oplag.

Det er denne vippen op og ned mellem tvende yderligheder, den ihærdige dragen ned på den ene side, de højstemte hyldningsråb på den anden, der er bleven hende for pinagtig. Hun er bleven træt deraf, dødtræt.

»Lad mig nu få lov at være i ro«, sagde hun en gang, »lad mig være en middelmådighed, som ikke er nævnelse værd, så er der dog mening deri«.

Men ét vil hun ikke opgive: Troen på hendes sag og den viljens og følelsens kraft, hun har lagt i den. Når man kommer og vil fortælle hende — også det er blevet skik og brug, — at nu er hendes mission endt, det vil med andre ord sige: Tiden er skreden hende forbi, har slået ind på andre, mægtigere spor, da svarer hun:

»Nej, det er den ikke. Den har endnu ikke nået til det standpunkt, jeg indtager, ikke nået til at forstå og godkende, hvad jeg har villet og kæmper for. Det er mig, som er kommen for tidlig, det er tiden, som sakker efter«.

Enhver banebryder, der er forud for sin tid, er aldrig populær. Der har endnu ikke rejst sig nogen tidsbølge, der bærer ham højt på sin svulmende ryg; han står og ser ud over det døde hav.

»Så er min bane stille gået hen, jeg er bleven gammel og træt og står pludselig ved målet. For mig ligger den, når jeg skuer tilbage, som en lang, undertiden håbløs, undertiden af et glimt oplivet, altid trættende vej. Jeg angrer intet af, hvad jeg har skrevet, en senere slægt får dømme det«.

Idet Camilla Collett skyder sin sag ind under fremtidens domstol, appellerer hun ikke forgæves. Den vil takke hende — ikke mindst, fordi hun forpint, nervøs og oprevet har vredet sig under den kamp, der var hele hendes natur imod¹⁾, takke

---

¹⁾ At hendes person stadig er bleven trukket frem, har været den sky natur en sjælelig lidelse.

hende dobbelt, netop fordi den har kostet hende så meget.

Den kommende slægt vil i det mindste ikke undres over, at hun er bleven medtaget, bitter af denne 32-årige, hvileløse strid. Mangen mand er bleven det for mindre.

Camilla Collett har ikke råbt forgæves. Tornerose er bleven vækket og gnider sine øjne, og Solvejg har i al fald rejst sig op fra sin stol.

Hvis Per kommer, vil hun forhåbentlig ikke mere sige :

»Intet har du syndet, min eneste gut!«

Adam Homo måtte i det mindste gennem skærs ilden.

Det store verdensopgør er begyndt.

»*De have begyndt, disse enkelte, store mænd, disse Kristi sande bannerførere, med at drage sløret fra det dyb af fornedrelse, hvori kvinden i årtusinder har været nedsunket.*«

»Nu, Adam Homo, stævnes du for dommen!«

Når jeg nu tilsidst samler de spredte træk og mere og mere bliver slået af billedets renhed, undres jeg ikke længere over, at popularitetens vind ikke har fyldt hendes sejl, men at hun stadig modig og udholdende er bleven ved at stage sig frem stykke for stykke op ad, mod strømmen.

Hun og hendes kamp har været det store publikum, den moderne Bølg for ren.

Ingen af de våben, hvormed så mange andre siger sig at kæmpe for kvindens sag, ikke en gang det pikante lefleri!

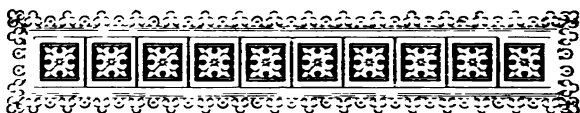
Ingen »tonen falsk flag«, der under moralitetens humane skalkeskjul river kvinden ned i smudset i stedet for at hæve manden op derfra.

Trofast stående på »*kristendommens grundvold*«, ikke den af »*mennesker forvanskede, gennem tiderne forfaldne*«, hæver hun den ideale fordring, det ethiske krav ubønhørligt op for vore øjne og går ikke ind på nogen akkord. — La sainte colère!

Med fuld ret bruger hun det gamle familiesegl, Colletterne for århundreder siden bragte med fra Normandiet til England: : en sky, årvågen hind — under nedens valgsproget:

Cole deum.

VII

Ole Toksværd Tuxen.

Rige Mammon er tidens gud,
når han ringler med dukater,
fattigfolk og potentater
lystrer med lyst hans mindste bud.
Høj og ringe, ung og gammel
svinger sig i lystig dans,
midt i kredsen i sin glans
Guden står på purpurskæmmel,
skuer ned fra tronens top,
satan fører ballet op!«¹⁾

Direktøren for det kongelige theater sprang op fra sin stol.

»Bravo, bravo! Det er f..... t. m... — nu bandte jeg på det, — briljant, og — dersom der blot ikke manglede det par tommer —!«

¹⁾ Mefistofeles's parti i »Faust«.

»Han behersker den hele jord,
han er prist af alle læber.
Hver en ædel drift han dræber,
trældom og kval er i hans spor.
Ven mod ven sit værge løfter,
overalt er had og død,
for at plyndre jordens skød,
blod besprænger dybets kløfter,
farves blodig klippens top,
Satan fører ballet op!«

Direktøren vendte sig lynsnart om og slyngede ham Valentins replik i ansigtet:

»»Nok! — hi! — Døden ramme mig, hvis jeg ikke binder din tunge!«« — — Aj! Det går til marv og ben. — — Hav den godhed — et øjeblik — Jeg skal sige Dem — min hørelse — stemmen er kolossal — ingen tvivl der om — i et værelse kan den få trommehinderne til at springe. — Og hvad spillet angår — —«

»Ja just! Hvad siger De til spillet?«

»Min kære ven, jeg forsikrer Dem: om det så var mørkets fyrste selv i højstegen person, tilmed akkompagneret af alle sine erkeengle, kunde han ikke have gjort det bedre! Når det blot ikke var for det par tommer —!«

»Det par tommer? Undskyld, jeg er ikke rigtig med«.

»Nej, det tror jeg s'gu nok, — De er ikke med! — Ja, var det ikke det, jeg sagde! Nu begynder han igen!«

Direktøren holdt for ørene, medens Tuxen uden

videre resolut gik ham lige ind på livet med partituret i den ene hånd og sang, så det drønedede:

»Hvordan? I skælve
og tør byde mig trods?«

Direktøren, der lige var kommen til ro i en lænestol, var igen på benene.

»Det er da Satans til menneske! Han kan synge en både sønder og sammen. Det er ikke til at holde ud. Er De døv, mand? — Jeg be'r Dem — hører De ikke, hvad jeg siger: dersom det ikke var for det par tommers skyld! — Det par tommer — forstår De nok —! Det par usle tommer!«

»Vist ej! Men uskylds engel bevogter hende.
Himlen beskytter hendes dyd.«

Direktøren tørrede sveden af sin pande.

»Jeg kan bevidne:
Det er Satanas selv,
som har sløvet sværdet,
mine angreb møder
han uforfærdet. — —

Jeg skal sige Dem — mine nerver — ja, for ser De, — det er jo et formeligt choc, — det ta'r vejret fra en, — blot et øjeblik, at jeg kan få puste ud —«

»Det er nok!
Jeg er altfor vel tilfreds med min ny post,
til at tøve længer,
jeg lyder med skyldigst iver.
Vent her!«

Det gav et sæt i direktøren.

»Mand, De er jo den skinbarlige Mefisto! — Ser De da ikke, menneske? Har De ikke øjne i hovedet? Dersom De kun havde det par tommer!«

»Det par tommer? Jeg er ikke til session. Jeg skal ikke måles ud i tommevis«.

»Jo såmænd skal De så! Det er genialt, — det er der ikke to meninger om, — det er aldeles fortrinligt, — men hvad hjælper det allsammen, kære menneske, når De er så infernalsk lille?«

»Lille? Etatsråden véd formodentlig ikke, at de største mænd have været undermålere? Alexander den store, Napoleon den store, Nelson, — småfolk allesammen«.

»Ja i virkeligheden kan det briljant gå an, men på scenen, min gode mand, på scenen! Hvordan tror De der, Napoleon den store vilde tage sig ud i miniature?«

»Glimrende! De kan være overbevist om: aldeles knusende. Jeg skal sige Dem: på scenen vilde han vokse sig stor!«

»Stor? På høje hæle måske? På stylter? Eh? Hvorfor ikke på stylter? Kan De sige mig det?«

»Nej, uden stylter, hr. etatsråd. Kothurnen har aldrig gjort en mand stor. Garrick var et lille legeme«.

»Å, bliv mig fra livet med Deres Garrick! Var De kun et par tommer højere, De vilde alligevel være en undermåler, men De kunde til nød passere«.

Tuxen var nærsynet. Med bogen tæt op til øjnene og gestikulerende med den højre hånd, drev han etatsråden hen i det modsatte hjørne.

»Det bedrøver dybt mit hjærte,
at bringe jer sørgeligt nyt,
ak, eders mand, madam,
er død og la'r jer hilse«.

Direktøren vred sig. Han var ligefrem sat op mod væggen.

»Ja vel, ja vell! — Å, vær så artig, — De vilde gøre mig en tjeneste ved at være lidt mindre diabolisk«.

Forgæves! Stadig agerende og fægtende med armene blev Tuxen ufortrødent ved at jage etatsråden rundt fra den ene ende af værelset til den anden.

»Nej! — Og hvis det var mig,
jeg tøvede ej,
jeg søgte mig straks til straf
en anden livsledsager«.

»Gud hjælpe mig«, råbte direktøren, »det løber mig koldt ned ad ryggen! Belzebub kunde ikke spille sig selv bedre. — Pokker stå i det — mage til spil har jeg ikke set —«

»Nej, det kunde jeg nok tænke«.

Tuxen gjorde et nyt udfald. Med en rask terts traf han etatsråden lige i ansigtet.

Direktøren vidste ikke, om han skulde le eller græde. Tilsidst valgte han den bedre del.

Han lo, til tårerne kom ham i øjnene.

»Forstår De da ikke!« sagde han, idet han tyede til sit lommeterklæde. »I pokkers skind og ben: Mefistofeles som Tommeliden er umulig!«

»Kan djæveln ikke være lille? Skam kan han så! Jeg har i det mindste ikke set nogen attest for, at han er en garder.«

»Og så vil De tilmed være Leporello? Ja, den vise om de tusind og tre vilde De synge briljant. De har en bas, som en Goliath kunde misunde Dem, men — Leporello —!«

Tuxen smed partituret ned på gulvet.

»Nå, kan jeg ikke en gang være tjenestekarl hos den knægt!«

»Betænk, mit kære menneske, betænk: Leporello skal i 3dje akt forestille Don Juan. De må indrømme mig: Leporello må i al fald ikke være grim som fanden.«

»Kan fanden ikke være Don Juan? Jeg indestår Dem for: Don Juan kan være så djæveblændt grim han vil, — donna Elvira vil elske ham! Hr. etatsråd, De kender formodentlig ikke til, hvad man kalder hæsighedens skønhed?«

»Hæsighedens skønhed! Er De gal, mand!«

»Nej, jeg er ikke gal, kvindfolk er gale. De lader sig lettere bedåre af en grimrian til djævel end af Apollo af Belvedere.«

»Nå! — Ja, jeg be'r om forladelse, men — dette ekstraordinære tilfælde må være min undskyldning, — tror De virkelig, at en ung pige kunde blive forelsket i — nu ja, til eks. i — Dem?«

»Ja, jeg anser det ikke for umuligt«.

Direktøren gjorde pludselig højre om.

»Nej hør, véd De hvad! — Hvad beha'r? — Nå, således! — Hm! — — Ja, for ser De, — etatsråden gjorde et entrechat til venstre, — »Hvem har givet Dem de øjne, menneske?«

»Han, som har skabt mig«, svarede Tuxen.

Der indtrådte en pause.

»Ja, jeg véd nok«, vedblev Tuxen, »de har en løjerlig skabelon. Det er griseøjne, men det er ikke min skyld. Jeg vilde såmæn mer end gerne have været en Adonis, men om min smag blev der ved den lejlighed ikke spurgt«.

»Nej, det kan jeg s'gu nok begribe!«

Direktøren travede op og ned fra den ene dør til den anden; han purrede op i sit hår, han kløede sig bag øret.

Tilslidst tog Tuxen sin hat.

»Jeg troede, det kongelige theater engagerede kunstnere«, sagde han stilfærdig, »nu forstår jeg, det engagerer kønne folk«.

»Nej, vist ej, nej! Gud velsigne Dem, menneske!«

Direktøren standsede.

»De har en musikalsk og dramatisk begavelse så rig og stor, at det er en ynke at tænke på, den ikke skal komme frem; men der er en uforsonlig magt i Deres natur. Efter Deres talent, Deres stemmemidler tilhører De »grand opéra«, efter Deres ydre tilhører De »opéra comique«. Kan De nogen sinde bringe i stand en alliance mellem det burleske

og det sublime, så kom igen til mig. — Og så de par tommer for lidt, mand! Var De Adonis selv, — det alene gør Dem umulig!«

»Ingen kan lægge en alen til sin vækst«, sagde Tuxen.

»Ganske vist ikke — nej! — Og — og — kunstneren i Dem er for ægte, til at han bør gøres til genstand for latter«.

Der kom det. Da det først var bleven ham sagt, bed det sig fast.

Hans sygelige angst for, at man skulde le ad ham, var hans skæbne.

Den skæbne var trist nok.

Dette ene forsøg på at blive kunstner, var derfor hans sidste, som det var hans første. Han opgav det.

Men han var theologisk kandidat og blev i tidens fylde kongelig embedsmand, det vil sige adjunkt ved en latinskole i provinsen.

I provinsen gik han naturligvis for lud og koldt vand. Han blev pebersvend, — hvorfor skulde han gifte sig?

Nå! Han vilde ingen lykke have af det liv, der havde holdt ham så grundigt for nar.

Den jammerlige tilværelse, der havde givet med den ene hånd, givet rundeligt, og lige så rundeligt taget tilbage med den anden, — den trodsede han,

»vær vis på det!« Trodsede den med hvert åndedræt, lige til han blev gammel og grå, til han kun var et kadaver. »Han vilde ikke lade sig gå på!«

Ægteskab? Kunsten havde været hans ungdomskærlighed, som han havde attrået i hede, lidenskabelige drømme. Den havde været troløs, så sagde han:

»Skidt med det hele!«

Ægtemand? Familjefader? Vel bestaltet spidsborger? Tilmed byrådsmedlem? Medlem måske af en skolekommission? »Fy, for fanden!«

Et helt livs Tantaluskval! Véd man egentlig, hvad det er? Jeg mener, når det kommer til stykket?

Så lang dagen var — det vil sige: når undtages de 4—5 timer, han tilbragte på skolen, — lå han og drev på sin hårde hestehårsofa indhyllet i røg og damp.

Han havde snart ingen anden nydelse end den gastronomiske. Han holdt af god vin og god mad, især burgunder og østers.

Som byens snyltegæst, gik han på rekognoscering efter tur. Når han stak sit spidse ansigt med bukkeskægget — som en Fauns, en Satyrs — ind ad køkkendøren, vidste husmoderen besked.

Kokkepigerne kaldte ham »snushanen«. De regelrette småstadsborgere kaldte ham »bajadsen«.

De så' kun hans særheder — naturligvis!

Når den lille, gnomeagtige mandsling med træk, hvoraf hvert enkelt vilde sin vej, med opsmøgede benklæder, luvslidt frakke og en gammel familjeparaply under armen traskede gennem gaderne, havde han ofte en hel sværm drenge efter sig.

Og da han brugte paraplyen både i regn og solskin, døbte de ham: »Den lille Ole med paraplyen«.

I denne dvale -- liv var det ikke, — var der imidlertid ét lyspunkt, nemlig hans timer i dansk ved byens katedralskole.

De gamle kunde ikke med ham, men ungdommen rent ud forgudede ham.

For hans disciple lyste han som et slags meteor. Disse skoletimer blev for de begavede blandt dem fulde af impulser til senere livsarbejde, et væld, hvoraf de i deres manddom øste som af oljekrukken i Sarepta.

Hans undervisning var gennemlynet af geniale glimt, — ja, selv kaldte han det nu kun kornmod.

En sælsom lærer! Når disciplene skulde have for i den danske grammatik, gav han dem på stående fod et kursus i literaturhistorie.

En dag kastede han formlæren fra sig på kathedret.

»Hid med Hakon Jarl!« råbte han. »Det er form! Se her! — Nu skal I høre! Men den, der rører sig, mens jeg læser, skal få en lussing!«

»Ja vell! Det er hørt!« råbte drengene.

»Se her! Femte akt, scenen med Karker. Det er i den underjordiske klippehvelving. Du, Peter, forestiller Karker, der skal sove. Ja, hvis du nu blot rører en lillefinger, får du prygl! Nu er det sagt!«

»Ja vel!« sagde Peter.

»Lad lampen brænde!

Du kunde slukke den, så sad vi her i mulm og mørke. Jeg begriber ej, hvor folk så rolig hver en aftenstund kan slukke lyset, før de gå til sengs. Det er et hæsligt billede på døden, Langt mere sort og fælt, end søvnen selv, hvad blusser stærkt og kraftigt som et lys? Hvor bliver lyset af, når det er slukt? Lad lampen stå! Den brænder døsig; men den brænder dog endnu. Så længe der er liv, så er der håb. Gå, sæt dig, sov!«

Pavse.

»Nu, Karker! Sover du?«

»Ja vel, hr. adjunkt!« råbte Peter og sprang op. Tuxen hoppede desperat ned fra kathedret.

»Ha, dumme, stumpe slave!

— Hakon, Hakon! Er dette dyr den hele rest af din forsvundne magt?«

Tuxen havde ret den gang, han talte med theaterdirektøren om Napoleon den store.

Den lille mand »voksede sig stor«.

Han stod midt på gulvet, 6te klasse stimlede sammen om ham, — de fleste mange tommer højere end han. De så' ned på denne Hakon Jarl

i dværgeskikkelse — åndeløse — turde næppe trække vejret, for at ikke et ord skulde gå tabt.

Aldrig havde en skuespiller taknemmeligere publikum!

En skuespiller med hvide uldsokker og udtrådte sko, uden mansjetter, uden slips — med uldtrøjen stikkende frem!

Men i døren, med åben mund, stod rektor.

Han skød brillerne op i panden.

»Men menneske dog!« råbte han. »Kalder De det at undervise? Hvorfor i Pokkers skind og ben blev De lærer? Hvorfor blev De ikke skuespiller?«

»Ja, ånden var også villig«, sagde Tuxen, »men kødet viste sig at være skrøbeligt. Og så var der det par forbandede tommer!«

En smuk septemberaften klokken hen ad ti gik Tuxen hjem fra klubben.

Som sædvanlig dannede der sig hurtig en æresgarde bag ham, en trop af drenge, der pegede fingre ad adjunkten og gav ham en lang næse bag hans ryg.

Tuxen hørte så fra én kant, så fra en anden kant et af kvalt latter dæmpet:

»Ole! Lille Ole! Hvor har du i aften gjort af paraplyen?«

Pludselig, da de havde nået torvet, — han stadig gående i spidsen, — vendte Tuxen sig om.

»I asens unger! Gå nu hjem og læg jer. Småfolk har ikke godt af at færdes så sent ude på gaden«.

Et lydeligt latterudbrud svarede ham. De leende røster samlede sig først mumlende, senere højlydt i et onskabsfuldt kor:

»Godnat Ole Lukøje! Sov godt, lille Ole! Tusinde lykkelige drømme«.

Da slog Tuxen resolut sin paraply op og sang:

»Den lille Ole med paraplyen
han kender alle små folk i byen,
hver lille pige, hver lille dreng
han lægger sødt i sin lille seng«.

Et frydeskrig lød over torvet. Drengene var ude af sig selv af henrykkelse, de stampede med fødderne, klappede i hænderne, der kom lys i amtmandens vinduer, i biskoppens vinduer og i borgmesterens vinduer, rullegardinerne fløj op, og —

»Og har om dagen de artig været
og kærlig fader og moder æret,
da kan så glade til sengs de gå
og drømme sødt om Guds engle små«.

»Bravo! bravo! Mer, Ole Lukøje, mer, kære Ole Lukøje!« skreg drengene som besatte og kastede huerne i vejret. Vinduerne blev stødt op —

Der stod den lille mand i galosjer midt på torvet, under den opslåede paraply og sang — om-

ringet af drengeskaren, omringet af oplyste vinduer, fyldte med honoratiorens hoved bag hoved!

Månen sejlede sin vante gang over torvet og de spidse gavle, en stork på kirketårnet stod på ét ben og lyttede til i sfinxagtig ubevægelighed, selv vægteren, der netop begyndte sin aftenrunde, stansede for hende på hjørnet uvis, om han i embeds medfør skulde skride ind eller ej. Der lød ikke en vognrullen.

Klart og kraftigt, i fulde, mægtige toner klang sangen hen over den store, månebelyste plads:

»Men når om morgenen solen skinner,
da vågne de med små, røde kinder,
og takke Gud for, hvad de har drømt,
og kysse fader og moder ømt«.

»Så godnat, børn«, sagde Tuxen med ét, slog sin paraply sammen og forsvandt om hjørnet.

Drengene råbte hurra, klapsalver lød fra vinduerne, storken kneprede og vægteren sjokkede af, stødte stokken i stenbroen og brummede:

»Hov, vægter, hov! Klokken er slagen ti.
Nu monne tiden lide,
for bonde, pige, dreng.
Nu er det på de tide,
man føjer sig i seng«.

Han tog sin afsked længe før tiden. Om det var frivilligt eller nødtvungen, véd jeg ikke.

Han sagde, han kunde ikke længere være levende begravet i det hul.

Så kom han til København og vegeterede, — »drev tiden af« som pensioneret adjunkt.

Det var ikke nogen meget indbringende bestilling, men da han sled livet igennem som solist, — han havde aldrig haft smag for duetter, — så — gik det!

Hvordan han tilbragte tiden?

Da kunstens allerhelligste var lukket for ham, — kun det par usle tommer! — så sad han og drev i dens forgård, det vil sige hos à Porta.

Når det fine theaterpublikum efter endt forestilling kom styrtende ind, fyldte kafféen i et nu med trængsel, summen, silkeraslen, parfume, mens spejlene gengav denne glittrende sværm, disse hvide arme, funkende armbånd, strålende øjne i en lysende, farvemættet uendelighed, da hævede han det grå hoved og spilede næseborene ud, som en jagthund, der vejrer.

Han indåndede begærligt bouquetten af den drik, der var slået ham ud af hånden.

Flere af hans fordums disciple var bosiddende i København, nogle som vel renommerede embedsmænd, andre som kunstnere.

Han var og blev nu en gang det stimulerende element i deres liv; de bar ham på hænderne, feterede ham, lo ad ham, applauderede ham, var begejstrede over ham —

Med ét ord: han gik på omgang, var den mest søgte gæst til deres frokoster, middage og soupéer.

Intet bed på hans stemme hverken alder eller forkølelse. Det var en pragtstemme, en helterøst i en spinkel, klejn krop.

Når han ved kaffen, i rygeværelset ved det 3dje glas Curaçao, intonerede »Fünf hundert tausend Teuffel!« var man ligeså ude af sig selv af henrykkelse, som når han ved middagsbordet, ved champagnen pludselig rejste sig op, skød stolen tilbage, hævede sit glas og sang:

»Drick ur ditt glas,
se, döden på dig väntar!«

Det løb en koldt ned ad ryggen, en fornemmelse greb en, som om knokkelmanden med sin le stod bag hver gæsts stol.

Jeg har aldrig hørt Bellmann blive sunget så dæmonisk som af Tuxen.

Men inde hos damerne sang han »Erlkönig«.

Ingen af de tilstedeværende vil nogensinde glemme det udtryk af dyster, hemmelighedsfuld gru, hvormed han gengav den sidste strofe:

»In seinen Armen — das Kind war todt«.

Og dog var han tilsidt bleven — en salon-tyroler.

Led tilmed af hallucinationer, syntes ofte, han gik bag efter sig selv.

»In seinen Armen — das Kind war todt«.

Så var det en sommer, — han tilbragte den hos en ven i Viborg.

Det blev en mærkelig måned! Hver eftermiddag præcis kl. 6 gik han forbi Borgvold ud ad Randers landevej, stansede på toppen af bakken, og gjorde pludselig højre om.

Så fortabte han sig i synet af det gamle Viborg med dets dækkende haver, dets granitdøm, der vendte sin apsis ud mod ham, det gamle Vebjerg, der klynget op ad en høj, legende skjul mellem syrener og guldregn, hævede sig stolt op af søen og på sit løftede skjold har Nordens herligste basilika.

Og søen, klar som et spejl, slog mumlende mod højens fod. Den nynnede for ham sine viser om kong Dan og prins Hamlet, om ofring, kongevalg og kongehyldning, om Ulf Jarl, Hardeknud, Svend Estridsøn, Harald Hein, Knud den hellige, Valdemar og Knud, — Valdemar Atterdag.

Bagefter havnede han regelmæssigt i Asmild klosterhave, og der blev han siddende på terrassen, medens sommerfuglene kredsede om ham, og klokkerne i den lille klosterkirke ringede solen ned.

Han sad med kinden støttet til hånden, så' hvor aftensolen hinsides søen forgyldte domkirkens apsis, drømte om de 6 klostre og 12 sognekirker, som nu var en saga blot, og —

Så fandt han på at indøve nogle unge venner i kvartetsang.

Til sidst vilde han have dem hver morgen

ned i domkirkens krypt og synge »Vådesangen« for Erik Glipping.

De unge vilde nødigt ud af fjerene før klokken syv. Så gjorde han det solo.

Takket være venskabet med håndværkerne — domkirken var endnu under restauration — han slap ned — én gang.

Der sad han muttersene tidlig om morgenen og kukkelurede nede i krypten.

Da en mursvend kort efter kom med mursten ind i »Langhuset«, hørte han sang, der steg op under hans fødder.

Et øjeblik stod han lamslået af rædsel uden at kunne løfte en fod, så tog han foden på nakken.

Udenfor mødte han en af arkitekterne.

»Der er nogen nede i krypten«, stammede han bleg af skræk. »Nogen som har fået ondt«.

»Fået ondt?« sagde arkitekten.

»Ja, han jamrer sig gefærlig. Han gi'r sig, så det er en ynke«.

Arkitekten kom ind i kirken. Ganske rigtig: der var toner — hule — dumpe —

»Det er under kirkegulvet«, sagde svenden og rystede over hele kroppen.

Arkitekten steg nedad trappen. Han var ikke kommet mange trin, før han så' et højst besynderligt syn:

Forhenværende Adjunkt Tuxen, der stod i halvllys i den midterste tufstens-hvælving med ingen andre tilhørere end dværgpiller, kubiske søjlehoveder og sled

i det med vådesangen for Erik Glipping, så sveden haglede ham ned ad ansigtet.

Mægtige toner vældede ud af hans brystkasse i et så anstrængt fortissimo, som om de vilde sprænge granit-arkaderne. Vejret gik fra ham.

»Men Tuxen!« råbte arkitekten.

»Jeg vilde kun gærne prøve akustikken«, forklarede Tuxen. »Den er ikke videre god«.

»Nej, det kan De nok have ret i!« sagde arkitekten.

»Han asede som et bæst«, forsikrede mursvenden, da han fortalte det til graveren. »I kan nu sige, hvad I vil: den mand har en skrue løs, eller I kan kalde mig ved det navn, jeg er døbt med, for jeg hedder Mads! Og så siger man, han vilde have været komediant!«

»Ja ser du«, sagde graveren, idet han sindigt stak spaden i jorden og vendte græstørven, »det folkefærd tror jeg nu for min part altid har en skrue løs«.

»Nå — således!« sagde mursvenden.

Det var den samme sommer, — jeg husker det, som om det var i går.

Middagsselskabet hos proprietærens var forbi — det vil sige middagen. De gamle trak sig tilbage til deres kaffe, vi unge kørte til »Hald« på høvogne.

Det skulde være landligt til gavns, og det friske, duftende hø —

De unge? Hvem var yngre end Tuxen? Han var 60 år, — meget muligt, men han bar dem briljant.

Så ung, at han gjorde hver en af os til skamme.

Da karavanen — de 4 forspændte høvogne — stod fuldt bemandede, hørte vi pludselig en rude klirre.

Jeg vendte hovedet og så tilfældigvis Tuxens spidse bukkeskæg forsigtigt stikke ud af hjørnevinduet.

Hans øjne lyste. Med ét sæt var han ude gennem vinduet, og smidig som en råbuk hoppede han op i den sidste høvogn.

»Fremad marsch, børn!« råbte han. »Nå så I tænkte at stikke af? Sig mig egentlig, hvad i Pokkers navn vilde I have gjort uden mig?«

Nej, egentlig talt — hvad vilde vi have gjort uden ham?

En skrue løs! — —

Efter at have beset hovedgården kammerherre Schinkels, Ove Høgh Guldbergs Hald med dens franske terasser, dens herlige linde og allé af vildbanesten, dvælede vi i et kvarters tid ved Gregers Dås Hald og hvilede os ud på dets stentrappetrin.

Derpå satte vi over Staldkæret og tømte på ruinerne af Nils Bugges borg et stille bæger for mindet om Valdemar Atterdags belejring.

Tuxen var ubetalelig. Det var noget for ham!

Han førte os an, viste os om, gav os oplysninger, slog om sig med witzer og anekdoter, kåd som en overgiven gamin. — Der manglede ikke meget i, at den 60-årige mand havde slået en saltomortale.

Til sidst landede vi på den lille pynt, der stak ud i søen.

Der sad vi på sagnets, kæmpevisens, Ages og Ebbes Hald omringet af saftig eng, sølvklar sø og små, rislende vandløb.

De hviskede og tiskede disse vandløb, pludrede og sladrede med en snakkesalighed uden lige.

Som vi sad der, stirrede os mætte på de mørke hedebanker, det lyse bøgeløv, og lyttede til disse vandløbs uophørlige rislen, faldt Halds stemningsfulde skønhed ligesom ned over os, — den betog os. Et tonevæld i mol.

»Som tusinde mumlende røster fra svundne århundreder«, sagde Tuxen dæmpet. »Et fremhvisket heltedrapa, en vemodsfuld elegie — det er Hald!« råbte han pludselig og sprang op. »Disse skovspor spredt over flere kvadratmile af den skov, hvori Erik Glipping holdt sin sidste jagt. -- FINDERUP! — Å de vandløb, — jeg holder det ikke ud! Denne hvisken fra de døde, — slægt efter slægt — går bort — dør ud — Jeg hører også snart til en slægt, der er døet ud — jeg har følt det længe — jorden drager mig, — årene trykker, knuger os dybere og dybere ned mod slægternes store fællesgrav — jorden! Ja, le mig kun ud. Vi går

alle op i vor moder jord. Alnaturen forener seklerne. Å — det er noget, I ikke forstår jer på! Vi gamle går ubønhørligt til vore fædre, — det gjorde også Abraham, Isak og Jakob. — Grav ved grav hele jorden rundt, — de sover ved siden af hverandre allesammen, å —! Verden er dog kun et gigantisk Pantheon, et eneste blomsterprydet, træbevokset Campo Santo. Hold kun jeres symposion på gravstenene! Memento mori!«

Vi lod ham rase ud. Sådanne anfald var ikke sjældne, men humøret var borte. Der var ikke mere nogen appel i os.

Madkurvene bleve pakkede ud; men selv det kunde ikke friste ham.

Han røg sin cigar og og blev úfravendt ved at stirre på aftensolen, der farvede Almind bakker som brunrødt fløjl.

Først da vi kom til champagnen, vågnede han op.

Lystigheden gik snart over alle grænser; da udbrød Tuxen pludselig med ét:

»Vi talte om de døde — ja! Kender I visen:

»Mener du, at den har lykken fat,
som i sin hånd holder snese riges tømmer?»

Jeg havde en ven, det kan være det samme, hvad han hed, ja — jeg vil kalde ham Folkvard. Han var forlovet med en ung pige; han elskede naturligvis, elskede uden grænse og fornuft. Men hun siog op med ham og forlovede sig et halvt år efter.

Det var et glimrende parti, han var gesandt; den anden var der ikke stor stads ved, han var kun en fattig løjtnant.

Så vilde skæbnen, de kort efter hendes anden forlovelse skulde mødes i et stort selskab. Man havde bedt ham synge, — ja, han sang henrivende. Han var villig dertil, — ingen uden jeg vidste, hvad han led, og hvad han led netop ved at skjule det og lade som ingen ting.

Da han rejste sig op for at synge, så' jeg først, han var blegere end sædvanlig og mørk under øjnene. Det var, som det kostede ham besvær at holde sig oprejst.

»Er du syg, Folkvard?« spurgte jeg.

Han vendte hovedet om mod mig, som om han ikke rigtig havde forstået, hvad jeg sagde, da gik døren op, og frøken C. og gesandten trådte ind. Et råb undslap mig. — Jeg så på Folkvard.

Han havde løftet hovedet — en kende blegere måske end for et øjeblik siden, men rolig.

»Syng ikke!« råbte jeg.

Hun stod der i flor og kniplinger med en buket i hånden.

Så hævede han glasset, så' hende lige i øjet og intonerede:

»Mener du, at den har lykken fat,
som i sin hånd holder snese rigers tømmer?«

»Nu ja, børn, mage til sang har jeg aldrig hørt

i mit liv — hverken før eller senere. Det var trodsende hån, fortvivlelsens undsigelse slynget hende lige i ansigtet, smertens protest.

Hvorfor han tog den sang? Nu ja, den faldt ham vel tilfældigvis ind.

Men mellem hvert vers blev han blegere og blegere, stemmen svagere og svagere, og ved det sidste måtte han holde sig fast i stolen.

Vi stimlede sammen om ham. Da han havde sunget den sidste strofe, faldt han om. Han var død. Lægen sagde naturligvis: Hjerteslag«.

Vi var alle stille og følte os grebne, fordi vi så', han var det. Han havde talt dæmpet, og nu vedblev han med den samme lave røst:

»Gid jeg kunde fremstille det for eder, således som jeg ser det i erindringen. Det er mange, lange år siden«.

Han stod stille med lukkede øjne, som om han søgte at samle mindet i én sum og fremtrylle det forbigangne for sin sjæl.

Vi tav også fulde af forventning. Nogle sad på voldrester, andre på græsset. Lystigheden var forbi. Noget højtideligt havde listet sig bag på os, samtidigt som solen var gået ned.

Månen var stået op og spejlede sig i Hald sø. Det var meget varmt. Ingen luftning rørte de glinsende grene. Den ene stjerne efter den anden tittede frem og blinkede ned gennem løvet.

Tuxen stod under et bøgetræ, måneskinnet faldt ned på ham i brudt lys.

»Synke hen i døden!« mumlede han.

Pludselig hævede han hovedet, kastede skuldrene tilbage, en bevægelse, der næsten gjorde ham de par tommer højere, hævede langsomt sit bæger og sang:

»Mener du, at den har lykken fat,
som i sin hånd holder snese rigers tømmer?
Hviler han i rolig søvn hver nat?
og mon han aldrig død og oprør drømmer?

Nej, I potentater

udi alle stater!

Al jer magt og ære

står ej mod min lære:

Held den mand, der har en fuld pokal,
og, notabene, har evne den at tømme!
Vinens dunster jage livets kval,
og i dens dråber livets glæder svømme«.

Som elektriserede sprang vi alle op. En jublende applavs, en bifaldssalve, som Gammel-Hald vist aldrig før havde hørt.

Vi var ikke mere normale; det var os, som skoven stod i stille undren, og søen et øjeblik holdt inde med sin plasken blot for at lytte efter.

Tuxen trådte ud af skyggen, — rimeligvis var det månen, som gjorde ham så mærkelig bleg. Men det passede jo til situationen.

»Se, på sandheds vink står skalden op,
og med sin sang fryder lejede spioner;
bli'er forfulgt og syg på sjæl og krop,
og dør med armod, had og laurbærkroner!«

»Bravo, Tuxen! Du gode Gud, hvor det er mageløst!«

Han tog sig et øjeblik til siden.

»Skal det summen være
af al held og ære?
Jeg min fjende skænker
villig den og tænker:

Held den mand, der har en fuld pokal,
og, notabene, har evne den at tømme!
Vinens dunster jage livets kval,
og i dens dråber livets glæder svømme«.

Der var ingen orkesterfanfare, kun åndeløs tavshed. Der var ingen gas, ingen sufflør, ingen kulisser, men tæt løv, stjærnelys og Guds fri natur.

Vi stod fastnaglede til stedet og slugte hvert ord, hver tone, den mindste bevægelse.

Tuxen vaklede hen til en murblok og støttede sig til den.

»Ej skal magtens solskin varme mig,
jeg fri vil gøre mig livets timer glade,
om min isse ranken flette sig;
så ler jeg ad de tørre lavrbærblade«.

Hans hånd omklamrede bægeret krampagtigt.

Stemmen blev ikke svagere, men fjernere. Den lød, som kom den langt borte fra.

»Kun så mange penge,
at jeg ej skal trænge
til lidt vin, at drikke;
mer jeg ønsker ikke!«

Og med en pludselig opblussen af livet hævede han derpå bægeret for sidste gang :

»Thi lyksalig den, der sin pokal
kan uden sorger og uden frygt udtømme!«

Endnu et vaklende skridt fremad, og et morendo, der var den højeste kunst: en »gradvis synken hen i døden«.

»Vinens dunster jage livets kval,
og i dens dråber livets glæder svømme«.

Så ikke mer. Han stod endnu i nogle sekunder, derpå faldt han om.

»Tuxen!« råbte vi.

»Bravo!« tilføjede et par af os dæmpet.

Det begyndte at lufte en lille smule fra søen. Der gik som et gys hen over buskads og træer.

»Hvorfor rejser han sig ikke?« sagde en beklemt.

»Tuxen!« råbte en anden. »Spil nu ikke komedie længer! Lad det nu være nok!«

Intet svar. Tuxen blev ubevægelig liggende derhenne i skyggen af bøgetræet.

»Tuxen!« sagde M. halvt ærgerlig, »dette her bliver uhyggeligt. Rejs Dem op!«

Han rørte sig ikke.

En navnløs skræk greb os. Vi ilede hen.

Der lå han under bøgetræet, udstrakt på det bløde græs.

Sølvbægeret holdt han endnu knuget i hånden.
Han var bleg og stille.

Vi bøjede os ned over ham — — — —

»Jeg narrede jer nok grundigt, børn!« råbte han pludselig, idet han sprang op. »Og I lo ikke? Der kan I se, det fæ den theaterdirektør kunde nok have vovet forsøget, trods det par usle tommer!«

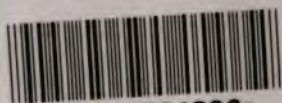

89092531896

b89092531896a

DATE DUE

AP 10 '85

AG 4 '88

DEMCO 38-297

89092531896

B89092531896A